

Atf Bilgisi/Citation

Alparslan, Şenol. "Küresel Siyasi ve Askeri Stratejik Dönüşümler Kapsamında Türkiye Analizi". Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi. c.2 s.2. (2024): 205-240.

Makale Bilgisi/Article Information

Derleme/Review

KÜRESEL SİYASİ VE ASKERİ STRATEJİK DÖNÜŞÜMLER KAPSAMINDA TÜRKİYE ANALİZİ

Şenol ALPARSLAN¹

Öz

Bu çalışmada, iki Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminin millî ve askerî stratejik anlayışları incelenerek, stratejik gelişmeler ve dönüşümler ortaya konulmuş; jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik kavramlarla birlikte analiz edilerek Türkiye için bir çıkarım yapılması amaçlanmıştır. Ekonomik, politik ve askerî ortamının bulanıklaşması ve belirsizliklerin çoğalması sebebiyle günümüz uluslararası ilişkilerinde millî menfaatler belirleyici faktör olarak daha fazla öne çıkmıştır. Devletlerin jeostratejik ve jeopolitik değerleri, politik ve stratejik hedefleri, sosyal yapıları ve ekonomileri gibi millî güç unsurları farklı olduğu için millî menfaatleri de farklılıklar göstermekte ve sürekli bir çatışma ortamına sebep olmaktadır. Uluslararası ilişkiler ve ittifak yapıları menfaatlerin korunmasına dayandıkça ortaya çıkan çatışma ortamı, insani ve etik değerlerin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum tehdit değerlendirmesi ve algısını sürekli değiştirmekte, çok güçlü stratejik analizler yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik stratejileri, millî menfaatleri ve millî politik hedefleri, gerçekçi analiz edilmiş bir tehdit değerlendirmesine göre jeopolitik ve jeoekonomik esaslara dayalı olarak belirlenmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Strateji, Millî Güvenlik Stratejisi, Millî Menfaat, Politik Amaç, Jeostrateji, Jeopolitik.

ANALYSIS OF TÜRKİYE IN THE CONTEXT OF GLOBAL POLITICAL AND MILITARY STRATEGIC TRANSFORMATIONS

Abstract

In this study, strategic developments and transformations are revealed by examining the national and military strategic understandings of the two World Wars and the Cold War period; It is aimed to make an inference for Türkiye by analyzing it together with geostrategic, geopolitical and geoeconomic concepts. Due to the blurring of the economic, political and military environment and the increase in uncertainties, national interests have

¹ Dr.

Tümgeneral (E)
kartaltufan1961@gmail.com

become more prominent as the determining factor in today's international relations. Since the national power elements of the states, such as their geostrategic and geopolitical values, political and strategic goals, social structures and economies, are different, their national interests also differ and cause a constant conflict environment. As international relations and alliance structures are based on the protection of interests, the conflict environment that emerges causes human and ethical values to be ignored. This situation constantly changes the threat assessment and perception and makes it necessary to conduct very strong strategic analyses. In this context, the security strategies, national interests and national political goals of the Republic of Türkiye must be determined based on geopolitical and geoeconomic principles, according to a realistic analyzed threat assessment.

Keywords: Strategy, National Security Strategy, National Interest, Political Aim, Geostrategy, Geopolitics.

Giriş

Strateji, çoğunlukla bir rekabet ortamında, elde mevcut girdilerin analiz edilerek, tespit edilmiş amaç ve hedeflere, mevcut kaynaklarla en verimli şekilde ulaşılması için uygun hareket tarzının belirlenmesi anlamında, spordan ekonomiye, bilimden siyasete kadar çeşitli alanlara girmiş ve kullanılmakta olan etki çapı büyük bir kavramdır (Alparslan, 2024, s. i). Rakibi ve onun hareket tarzlarını göz önünde bulundurarak, hedefe ulaşmak için uygun hareket tarzını belirleyen bir analiz süreci olarak strateji, hangi alanda kullanılırsa kullanılsın, gerçekçi verilerle en uygun çözüm tarzıdır (Körpe, 2021, s. 30). Strateji, kontrol edemeyeceğiniz aktörlerin ne yapacaklarına dair hangi beklentilere sahip olduğunuza göre değişecektir. Kısıtlanmış koşullarda strateji, kazanımı en üst düzeye çıkarmaya değil, çıktılarının en optimal olanını belirlemeye dönüktür (Freedman, 2017, s. 277).

Stratejik öngörünün doğuştan var olan bir yetenek olduğuna dair görüşler olmasına rağmen, insanların doğuştan 'stratejik düşünme' yeteneğine sahip olmadıkları, ancak hedefleri olduğu, mücadeleye veya rekabete girdikleri zaman stratejik düşünmeye başladıkları ortaya konulmuştur (Tetlock ve Gardner, 2018, s. 80). Bu sebeple üst düzey yönetimden, bireyin kendi yaşamına kadar her alanda ve herkese stratejik analiz yeteneği kazandırılmalı, geliştirilmesi için gayret sarf edilmeli, öğretilmeli ve adeta rutin bir davranış kalıbı haline getirilmelidir. Bu ifade Alvin Toffler'in şu önermesi ile belirginleşir; "eğer kendi stratejiniz yoksa, bir başkasının stratejisinin bir parçası haline gelirsiniz" (Gray, 2009, s. 33).

Türkiye coğrafyasında stratejik düşünce sistemine sahip olmak, küresel, bölgesel ve bireysel mücadele gücüne ulaşabilmek için hayati bir zorunluluktur. Bu anlamda, herhangi bir alanda ve seviyede 'stratejik analiz süreci' olmadan, karar verilmesi akıl dışıdır. Devletlerin millî menfaatleri doğrultusunda politik, askerî ve ekonomik alanlarda hedeflerine nasıl ulaşacaklarını belirleyen sistematik bir süreç olarak devlet yapılarının temelinde, gerçekçi analizler sonucu belirlenmiş stratejiler olmalıdır. Özellikle uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin

Kendi millî hedeflerine ve menfaatlerine dayalı stratejileri uygulaması bir beka meselesi olarak düşünölmelidir.

İki Dünya Savaşı, uluslararası politikanın yapısını, günümüze kadar ki tarihsel süreçte defalarca değiştirecek kadar doğrudan etkilemiştir. Strateji kavramının kapsamındaki genişlemeyi ve derinleşmeyi bu kapsamda ele almak mümkündür. Bu doğrultuda strateji kavramının kendisine yeni kullanım alanları da bulmaya başladığına tanıklık edilmektedir. Öyle ki strateji kavramı genişleyip kendisine yeni kullanım alanları buldukça ‘jeostrateji’, ‘jeopolitik’ ve ‘jeoekonomik’ gibi kavramların esin kaynağı olmuş ve ilgi alanlarına girmiştir.

Stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenerek sonuçlara ulaşılması, politik çıkarların stratejik yönetimi, stratejinin coğrafi gerçeklere dayanarak oluşturulması bilimi jeostratejidir. Jeostrateji bir ülkenin askerî gücü ve diplomatik faaliyetleri ile nereye odaklanacağını belirler ve dış politikasının coğrafi istikametidir (Yılmaz, 2015, s. 213). Jeopolitik ise bir devletin veya devletlerin mevcut coğrafi alanda güç değerlendirmesini yapan, dünya güç merkezlerini inceleyen, kıymetlendiren, hedeflerini ve bu hedeflere ulaşma koşul ve aşamalarını araştıran, ortaya koyan bir bilimdir. Özellikle sanayi devriminden sonraki tarihi süreçte 19. yüzyılın sonuna doğru teoriler halini almıştır. Dünya hâkimiyeti mücadelesi şeklinde gerçekleşen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları jeopolitik teorilerin çok fazla etkisinde kalmıştır (Yılmaz, 2015, s. 212). Jeoekonomi de daha yakın tarihte ortaya çıkan, ülkelerin coğrafyası ile ekonomik gücü arasında bağlantı kuran bir bilimdir. Günümüzde uluslararası ilişkilerde ekonomi çok önemli bir yere sahiptir. Jeoekonomi, coğrafyanın ticari alana taşınmasıdır ve devletler arasındaki rekabetin konumları ve ekonomik değerleriyle yeni bir biçime dönüştüğünü ifade etmektedir (Lutwak, 1990, s. 17).

Çalışmanın amacı; Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dahil olmak üzere 20. yüzyılda küresel ölçekte devletlerin millî ve askerî stratejik anlayışını stratejinin kavramsal boyutu ile incelemek, millî politik ve askerî stratejik dönüşüm ve gelişimleri, jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik değerler ile bağlantılı olarak analiz etmek ve Türkiye için bir çıkarım yapmaktır. Çalışmada sosyal bilimler alanında en çok tercih edilen nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ve tematik analiz yöntemleri kullanılmış ve konu hakkında kaynak taraması yapılmıştır.

1. Birinci Dünya Savaşı'nda Stratejik Anlayışın Değişimi (1914-1918)

Birinci Dünya Savaşı, stratejik değişim açısından kendinden önceki savaşlardan çok farklı özellikler göstermektedir. Bu savaşta ön plana çıkan 'topyekûn savaş' stratejisi² büyük bir yıkıma sebep olmuştur (Parker, 2017, s. 326). Savaşa katılan devletler millî güçlerinin hemen hemen tamamını sahaya sürmüş, yeni ve daha öldürücü silahlar bulmuş ve son noktasına kadar kullanmışlardır. İlk kitlesel imha silahı olarak kullanılan 'kimyasal taarruz' Almanlar tarafından 22 Nisan 1915'te Ypres'te kullanılmıştır. Almanlar tek kurşun atmadan düşman birliklerine ciddi zayıat verdimiş, saldırı dünyada ve müttefik kuvvetleri arasında geniş etki oluşturmuştur. Başlangıçta bu durum müttefikleri korkutsa da gaz maskesi kullanımı ile zehirli gaz taarruzları etkilerini kısmen yitirmiştir (Süvari, 2014, s. 848). Daha sonra çeşitli korunma tedbirleri geliştirilmesine rağmen, ilerleyen yıllarda kimyasal silahların kullanımı küresel manada bir insanlık suçu olarak kabul edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce savaşılar genelde belirli cephelerde yaşandığı için savaşa katılan devletlerin vatandaşları savaşın etkilerine direkt olarak maruz kalmamışlardır. Ancak Birinci Dünya Savaşı bu durumu değiştirmiştir. Yıpratma ve caydırma stratejilerinin kullanılması, cephe gerisine taarruzlar ve sabotajlar gibi savaş taktikleri, savaşan devletlerin vatandaşlarının sosyal hayatlarını düzenli bir şekilde sürdürmeleri imkânsız hâle getirmiştir.

² Birinci Dünya Savaşı'nın öne çıkan stratejik dönüşümü, Alman General Ludendorff'un '*Topyekûn savaş; Bir ulusun gücünün tamamına ihtiyaç duyar*' fikriyle şekillenen 'Topyekûn Savaş' anlayışı olmuştur (Ludendorff, 2020, s. 23). Bu stratejinin en iyi örneği, Birinci Dünya Savaşı devamında Türkler tarafından verilmiştir. 'Millî Mücadele' bu anlayışın tezahürüdür ve millî gücün tamamı kullanılmıştır. Millî Mücadele'de ilan edilen 'Tekâlifî Millîye Emirleri', topyekûn savaş stratejisinin çok iyi bir uygulaması olmuştur.

Fotoğraf 1: Birinci Dünya Savaşı'nda Kullanılan Mevziler. Kaynak: (Britannica, 2024)

Birinci Dünya Savaşı'nın hâkim strateji anlayışı taarruz olmasına rağmen muharebeler genellikle 'mevzi savaşı' esaslarına göre icra edilmiştir. Mevzi savaşı anlayışı ile tahkim edilmiş mevzilerde savunma ve bu mevzilere karşı yapılan ısrarlı taarruzlar savaşın genel karakteristiği olmuş, muharebelerde emir komuta birliği, esneklik, manevra, sıklet merkezi inisiyatif, liderlik, gibi savaş prensipleri kullanılamamıştır.

Teknolojik gelişmelerin strateji üzerine büyük etkisinin olduğu bu savaşta, özellikle Batı Cephesi'nde 'düşman savunma hatlarına direkt taarruz ederek düşman kuvvetlerinin cephe hattında imha edilmesi' stratejisi sebebiyle Birinci Dünya Savaşı stratejinin iflas ettiği savaş tarihinin en kötü dönemidir. Silah ve mühimmat teknolojisinin büyük gelişim göstermesi, tam ve yarı otomatik tüfeklerin kullanılması, piyade tüfeklerin atış hızının artmasına karşılık strateji ve taktiklerin geliştirilememesi sebebiyle tahkim edilmiş ve ağır silahlarla donatılmış mevzilerde çok ağır zayıtlar yaşanmıştır (Britannica, 2024). Bir başka ifadeyle, Birinci Dünya Savaşı'nda muharebe sahalarında görülen, hava keşfi, topçuluk teknikleri, zehirli gaz, otomobil ve tank, telefon ve radyo-telgraf gibi yenilikler o döneme kadar kullanılan stratejileri tamamen değiştirmiştir.

Sabit ve tahkim edilmiş mevzilere taarruz, topçu bataryalarının hazırlık ateşini müteakip 'piyade taarruzu' şeklinde uygulanmış, hazırlık ateşiyle yıpratılmış mevziler, düşman ateşi altında dalgalar halinde taarruz eden piyadelerce ele geçirilmeye çalışılmış ve her seferinde zayıt artmıştır. Parker'a (2017, s. 322) göre "O kadar ki 1916 yılında yapılan Verdun Muharebeleri'nden sonra bir Fransız Yüzbaşı 'savaş, topçuların kasap, piyadenin de bir sürü

olduğu bir kırım ile bitti' diyebilmiştir.” Özellikle de seri atış yapabilen makineli tüfekler, piyade hücumlarını etkisiz hale getirmiştir. Muharebelerde karşılıklı olarak art arda icra edilen piyade taarruzları, yoğun düşman ateşi altında eriyip gitmiş, cepheler neredeyse kilitlenme noktasına gelmiş, çok fazla ve anlamsız zayıat verilmesine yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı süresince komutanlar, manevra ve ateş gücü arasındaki dengeyi ve doğru stratejiyi bulmaya çabalamış, zayıatın çok fazla olması, ‘derinlikte savunma’ anlayışı ile çözülmeye çalışılmıştır. Derinlikte savunma anlayışı gereği, ön cephedeki savunma hatlarının gerisinde de tahkimat yapılmış ve mevziler kazılmıştır. Taarruz eden düşman ön hatları yardığında derinliğe doğru başka savunma mevzilerine çatmış ve ilerleyememiştir (Parker, 2017, s. 323).

Mevzi savaşlarında yaşanan bu olumsuzluklara ilave olarak karayolları, demiryolları ve deniz ulaşım teknolojileri, uygun zamanda yeterli gücün hızlı manevra yapması için uygun hale getirilememiş, üstelik toplar ve gelişen ateş teknolojileri, yavaş hareket eden birliklere karşı daha da öldürücü olmuştur. Mevzilere sıkışmış on binlerce asker çamur denizinde ve bir bataklık haline gelmiş mevzilerde adeta ölümü beklemek zorunda kalmışlardır. Bu koşullarda ateş gücü, manevra gücü ile koordineli kullanılmaktan ziyade manevranın yerine kullanılmaya başlanmıştır. Manevra ve ateş gücünün bu şekilde kullanımı sebebiyle Birinci Dünya Savaşı’nda verilen zayıatın %60’ı topçu ateşi yüzünden olmuştur. Örneğin, Temmuz 1916 Somme Muharebeleri’nde İngilizler bir hafta süren hazırlık ateşi boyunca Alman mevzilerine bin dört yüz otuz yedi top kullanarak yaklaşık bir buçuk milyon top mermisi atmışlardır (Parker, 2017, s. 324). Ağır zayıattan kurtulmak isteyen askerî liderler kendilerine göre strateji ve taktik uygulamalar geliştirmeye çalışmışlardır. Avustralyalı General John Monash Temmuz 1918 Hamel Muharebesi’nde değişik ve koordine edilmiş bir manevra şekli kullanmıştır (Britannica, 2024). Bu manevra şeklinde top, tank ve uçaklar koordineli kullanılarak ileri hatlarda korumasız kalmış piyadeye azami koruma sağlanmış, piyade zayıatı büyük ölçüde önlenmiştir (abc.net.au, 2008). Bu strateji sonraki muharebelere de uygulanmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Stephens ve Baker, 2009, ss. 112-113).

Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarında muharebe sahalarında daha fazla görülen teknolojik gelişmeler mevzi savaşlarına hareket getirmiştir. Bu anlamda tank, cephelerin kilitlenmesini açabilecek yeni bir silah olma umudu vaat etmiştir. Tankın zırh koruması, piyadeye göre çok daha hızlı ilerleyebilmesi, tekerlekli araçlara göre daha zor arazi yapısında hareket edebilmesi ve yüksek ateş gücü son derece etkili bir silah olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak çok sık arıza yapması, hareket sorununun çözülememesi ve kullanma konseptinin tam anlamıyla kavranamamış olması nedeniyle tankın stratejik değeri yeterince anlaşılammış ve beklenildiği

kadar büyük etki uyandıramamıştır. Tanklar Batı Cephesi'nde ilk defa Amiens, Somme ve daha sonra Cambrai'de İngilizler tarafından kullanılmış ancak yetersiz zırh kalınlıkları, teknolojik eksiklikler ve lojistik yetersizlikler beklenen etkinin oluşmasını engellemiştir (Parker, 2017, s. 338).

Teknolojinin hızlı bir şekilde muharebe sahasına yansması ve üretim teknolojilerinin seri üretime elverişli hale gelmesi felaketi büyütmiş zayıflığın artmasına sebep olmuştur (Freedman, 2017, s. 245). Birinci Dünya Savaşı'nda devreye giren teknolojik gelişmeler, savaşa hazırlık, strateji geliştirme ve uygulama yeteneklerini geride bırakmış, teknolojinin stratejiden daha hızlı gelişmesine karşın gerekli tedbirlerinin alınmaması, muharebe alanlarında kayıpları artırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda stratejik anlamda yaşanan kilitlenme bir istisna ile bütün cephelerde devam etmiştir. İngilizler Ortadoğu'da büyük ölçekli bir askerî harekât girişiminde bulunarak, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması için stratejik açıdan farklı bir yol seçmişlerdir. İngilizler, Avrupa'da bataklığa saplanmış ve 'stratejik felç' yaşayan mevzi savaşlarının dışında hem Çanakkale'de hem de Basra Bölgesi'nde manevra ve ateş desteği kullanarak Osmanlı Devleti'ne karşı hareketli bir strateji uygulamışlardır (Parker, 2017, s. 318). Seçtikleri hareket tarzı askerlerce 'usta bir stratejistin başarısının simgesi' olarak görülmüş olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin fedakârca askerî mücadelesi karşısında ağır bir yenilgi almışlardır (Parker, 2017, s. 318). Bu farklı teşebbüslere rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın sonucuna etki eden olaylar, birliklerin çoğunun bulunduğu ve stratejinin kilitlendiği Batı Cephesi'ndeki muharebelere bağlı kalmış ve 1918 sonbaharında da Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yer Batı Cephesi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın özellikle son dönemlerinde kullanılan teknoloji, muharebelerde inisiyatifin kazanılması ve elde tutulması açısından silahlı kuvvetlerin ilgi odağı olmuş, ancak askerlere verdiği olağandışı güven ve cesaret sebebiyle zayıflığı da artırmıştır. Bu dönemde hava gücünün, keşif, taarruz, bombardıman ve nakliye gibi askerî faaliyetlerde büyük avantaj sağladığı görüldüğü için savaş uçaklarının geliştirmesine büyük gayret sarfedilmiştir. Hava gücü ayrıca istihbarat elde etme ve düşmanın istihbarat almasını engelleme görevlerinde, daha sonra da düşmanın yük trenlerini ve donanmaları bombalama gibi görevlerde kullanılmış ancak bu görevlerin icrası ile sivil kayıplar da artmaya başlamıştır.

Deniz gücü açısından teknolojik gelişmeler daha çok taktik ve teknik uygulamalar üzerine yoğunlaşmış, uçak gemileri, denizaltılar ve atış kontrol sistemleri yeni stratejilerin geliştirilmesi için temel teşkil etmişlerdir. Savaş gemileri ve denizaltılar deniz muharebelerinde kullanılmaya

başlanmış, ilk denizaltı olarak bilinen Alman U-Botları, ABD'nin İngiltere'ye insani ve askerî yardım ulaştırmasını engelleyerek ciddi kayıplar vermiştir (Mercan, 2013, s. 40). Bu teknolojik gelişmelere bağlı strateji değişiklikleri 'farklı kuvvetlerin-kara, hava, deniz unsurlarının-ortak bir hedefi ele geçirmek maksadıyla birlikte koordineli icra ettikleri harekât' şeklinde tanımlanan 'Müşterek Harekât Stratejisinin' ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Alp, 2021, s. 22).

Birinci Dünya Savaşı'nda toplum ve ekonomi savaşa dâhil olduğu için savaş çok yıkıcı olmuştur. Hava gücünün de kullanılmasıyla birlikte doğrudan düşmanın ekonomisine yönelik taarruz kavramı yeni 'stratejik dönüşüm' olarak ortaya çıkarmıştır. Düşmanın ekonomisine direkt taarruzdan, dolaylı taarruza geçiş stratejisi özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin deniz ablukası uygulaması veya Almanların ticaret gemilerine denizaltı taarruzları şeklinde kendini göstermiştir (Parker, 2017, s. 307).

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na oldukça hazırlıksız yakalanmıştır. Beklemediği şekilde ağır bir mağlubiyet aldığı Balkan Savaşı'nın yaralarını henüz saramamış iken bu savaşa ekonomik ve askerî yönden kötü durumda yakalanmıştır (Ünal, 2013, s. 3). Osmanlı Devleti Avrupa'da başlayan savaşı kendi geleceğini tayin edici bir savaş olarak gördüğünden, buna bir var olma savaşı gözüyle bakmış ve Almanya ile kader birliği yaparak fiilen savaşa girmiştir. Muhtemeldir ki savaş kararı alan hükümet, bu savaşın yaklaşık altı asırdır devam eden Osmanlı Devleti'nin son savaşı olacağını düşünmemiştir. Askerî açıdan hazırlıksız girilen savaşta Osmanlı Ordusu, müttefikleri dahil, kimsenin beklemediği bir performans göstermiştir. 1915 yılında Çanakkale ve 1916 yılında Kut'ül Amare zaferleri, eski parlak günlere nazire gösteri bir şekilde başarılı olmuştur (Ünal, 2013, s. 4).

2. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Stratejik Gelişmeler (1918-1939)

Napolyon Savaşları dönemi, Napolyon, Clausewitz ve Jomini gibi usta stratejistleri ortaya çıkarırken, Birinci Dünya Savaşı'nın bölge-arazi-coğrafya üzerinde yoğunlaşan güvenlik anlayışı, kendi döneminin strateji ustalarını ortaya çıkarmıştır (Akad, 2003, s. 142). Bu dönemde, savaş ve siyasetin birbirini etkileyerek gelişen kurumlar olduğunu, savaş yapmanın iki yolunun, yıpratma ve dolaylı tutum stratejileri olduğunu söyleyen Liddell Hart (Stephens ve Baker, 2009, s. 38); Birinci Dünya Savaşı'nın cepheden saldırılarını eleştiren, savaşı evrim geçiren, ekonomi ve politik sistemden etkilenen toplumların kültürel bir özelliği olarak gören Delbrück (Heuser, 2010, s. 95); Doğu Avrupa'yı yöneten Kalpgâh'a, Kalpgâh'ı yöneten Dünya Adası'na ve Dünya Adası'nı yöneten de Dünya'ya hakim olur, fikri ile İngiliz Mackinder

(Gaddis, 2018, s. 316); Devletleri organizmalar olarak tanımlayan, insanlar ile toprak ve coğrafya ilişkisini kuran Alman coğrafyacı Ratzel; Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur, fikri ile Alfred Mahan (Freedman, 2017, s. 205); ‘Yaşam Alanı’ kavramını Mackinder’in teorisiyle birleştirilerek Almanya’nın coğrafi olarak yayılmasına bilimsel bir açıklama getirmeye çalışan Hitler’in de fikir babası Karl Haushofer ön plana çıkmıştır (Freedman, 2017, s. 225).

Düşüncelerinin temelinde jeostratejik ve jeopolitik anlayışın hâkim olduğu bu teorisyenlerin ortak özelliği, ‘belli bir bölge, arazi ve coğrafyayı askerî bir güç ile ele geçirerek kontrol altına almak’ fikrini savunmaları olmuştur. Bu dönemde alt yapısını strateji kavramının oluşturduğu jeostrateji ve jeopolitik, müteakip yıllarda dünya politik yapısını şekillendirmiş ve günümüze kadar etkilemiştir.

1930’ların başında Liddell Hart, kendisinden önceki Delbrück gibi Birinci Dünya Savaşı’nın mevzi savaşı anlayışını ve askerî liderlerin yeni bir strateji geliştirememesini şiddetle eleştirmiştir (Heuser, 2010, s. 127). Birinci Dünya Savaşı’nda yaralanarak askerlik hayatından ayrılan Hart (2022, s. 292)’de şu düşünceleri savunmuştur;

Düşmanın beklediği noktalara yapılan hücumların başarı şansı yoktur. Orduların mekanize hale gelmesi sonucu elde ettiği hareket yeteneği ile taarruz daha esnek hale getirilecek, düşmanın direnişini kıran noktalara kaydırıldığı takdirde başarılı olacaktır. Hareketliliğin tekrar sağlanması için yeni stratejiler geliştirilmelidir.

Bu anlamda aynı fikirde olan Delbrück ve Liddell Hart’ın düşüncelerinde haklılık payı çok olmuştur. Çünkü mevzi savaşlarında elinde hiçbir manevra yeteneği ve gücü kalmayan bir generalin inisiyatifi bir onbaşından farksız hale gelmiştir.

1930’lu yıllarda ‘zırhlı ve mekanize birliklerin’ gelişmesi çok yavaş olunca onlara duyulan inanç kaybolmuştur. Mekanize birliklerin en büyük savunucusu olan Liddell Hart, bu birliklerin muharebe meydanlarında bir an önce ve daha sık kullanılması konusunda askerlerin aktif olmamasını eleştirmiştir (Hart, 2022, s. 287). Mevzi savaşlarının acılarını ve ağır zayıflığın yıkımını yaşamış başka bir İngiliz subayı, tank savaşının savunucusu ve askerî tarihçi olan John Frederick Charles Fuller’de birliklerinin zırhlı ve mekanize hale getirilmesini göz ardı eden İngiliz Genelkurmay Başkanı Montgomery Massingberd gibi askerî liderlere tepki göstermiştir (Parker, 2017, s. 348). Zırhlı birliklerin geliştirilmesini isteyen Liddell Hart ve Fuller, mevzilere dayanan sabit hatları aşmanın çaresini ‘hava gücü’ ile desteklenen ‘zırhlı-mekanize birlik’ harekâtında görmüş ve ilk savunucularından olmuşlardır (Heuser, 2010, s. 187).

Aynı dönemde Fransa'da De Gaulle adındaki genç bir subay da hava gücü destekli zırhlı-mekanize birliklerin mevzi savaşı yıkımından kurtulmanın çaresi olduğunu ileri sürmüştür (Heuser, 2010, s.188). Alman General Guderian da muharebe sahasında zırhlı birliklerin geniş ölçüde kullanılması konusunda İngiliz Fuller ve Hart ile aynı düşünceyi paylaşmıştır (Heuser, 2010, s. 188). Bu gelişmelere rağmen hâlâ zırhlı-mekanize kuvvetlerin kullanımını hakkında tereddütler olması, 'hava-kara iş birliği' konusunun emekleme çağında olması daha hızlı adımlar atılmasını engellemiştir.

Dönemin en iyi komutanlarından ve tank savaşının savunucusu olarak kabul edilen, 'Blitzkrieg-Yıldırım Savaşı' stratejisi ile düşman hatlarında sağladığı derin girmeler ve çevirmelerle büyük başarılar kazanan Guderian ise zırhlı birliklerin muharebe sahasında daha fazla kullanılması fikrini İkinci Dünya Savaşı'nda uygulamıştır (Freedman, 2017, s. 238). Almanlar bu stratejiyi benimseyerek kara kuvvetlerini hızlı manevra yeteneğine sahip zırhlı-mekanize birliklerden oluşturmuş, silah ve araçlarını bu strateji üzerine üretmeye ve geliştirmeye başlamışlardır. Yıldırım Savaşı anlayışı içinde hava gücünü de etkili bir şekilde kullanarak 1939'da Polonya'yı ve 1940'ta Fransa'yı işgal etmişlerdir (Körpe, 2021, s. 29). Zırhlı ve mekanize birliklere dayalı kara gücünün, hava gücü tarafından desteklenmesi stratejisini henüz kavrayamayan Fransa, statik savunma stratejisi ile Guderian'ın manevra yeteneği karşısında çaresiz kalmıştır.

Günümüze kadar etkisi süren ve klasik savaşın muharebe düzenlerinden biri olan Yıldırım Savaşı, mevzi savaşlarına karşı geliştirilmiştir. Stratejinin amacı, süratli hareket ederek düşmanın savaşma azim ve kararlılığını yok etmek olmuştur. Yıldırım Savaşı stratejisinde hava kuvvetleri ile koordineli olarak tanklar ileri harekâta devam edecek, düşman hatlarını yaracak, piyade arkadan takip ederek düşmanı temizleyecek ve baskın etkisi yaratılarak düşman hareketsiz bırakılacaktır. Yıldırım Savaşı'nda özellikle hava kuvvetleri, tanklar ve piyadelerin koordineli hareketinin iyi planlanması ve icra edilmesi konusunda Almanlar çok başarılı olmuştur (Körpe, 2021, s. 24).

Yıldırım Savaşı, iyi arazi, iyi hava desteği, iyi lojistik ve iyi koordinasyon ile karakterize edilmiş, bu özelliklere sahip olduğu takdirde başarılı olmuştur. Almanya, Polonya ve Fransa işgallerinde bu özellikleri tam anlamıyla yerine getirmiş, bu sayede başarı elde edilmiş fakat

arazi ve yol durumunun kötü olması, hızlı ilerleme imkânın kalmaması ve yetersiz lojistik destek sebebiyle Rusya cephesinde başarısız olmuştur (Körpe, 2021, s. 131).³

Muharebe sahasında uçaklar, tanklar ve mekanize araçların kullanılması, statik savunma anlayışı ile ateş ve manevra prensiplerini değiştirmiş, ordularda önemli teşkilat değişikliklerine yol açmıştır (Hirst, 2018, s. 217). Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı, mevzi savaşlarından hareketli birliklere geçiş anlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zırhlı ve mekanize birliklerin hız ve darbe etkisinin gücünü çabuk kavrayan ve iyi kullanan Alman komutanları, İkinci Dünya Savaşı'nda 1940 ile 1942 yılları arasında art arda zaferler kazanmışlar, 1942'den sonra Müttefikler de aynı becerileri elde ettikten sonra bir de hava üstünlüğüne sahip olunca Almanların yenilgi süreci başlamıştır (Akad, 2003, s. 143).

Diğer bir stratejik gelişme 'hava gücü' unsurlarının muharebe sahasında daha aktif olarak kullanılması olmuştur (Freedman, 2017, s. 97). İtalyan Generali Giulio Douhet ve İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin ilk komutanı Lord Trenchard nüfusun yoğun olduğu düşman kentlerine yapılacak hava taarruzları ile halkın psikolojik olarak yıpratılmasını ve düşmanın direnme azminin kırılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Parker, 2017, s. 350).

İki savaş arasındaki dönemde hava gücüne daha çok önem veren İngilizler bombardıman filolarını güçlendirmişler ve bunu İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı stratejik bir güç olarak kullanmışlardır. Ancak sonradan Amerikalıların da katılımıyla Alman şehirlerinin çoğunun yerle bir edilmesine rağmen, stratejik bombardımanların savaşın gidişatını fazla değiştiremediği, halkın direnme eğilimini azaltmadığı ortaya çıkmıştır. Hava kuvvetlerini, kara kuvvetlerini desteklemek için şekillendirmiş olan Almanya ise bunu stratejik bir güce çevirememiştir (Freidman ve Freidman, 2015, s. 259). Uçaklar iki dünya savaşı arasındaki dönemde günümüzde kullanılan yakın hava desteği, keşif, engelleme, hava üstünlüğü, stratejik bombardıman gibi görevleri icra etmeye yönelik gelişmeler kaydetmeye başlamıştır. Ne var ki hava gücü, bombardıman, yer desteği ve lojistik destek imkânlarına rağmen hiçbir savaşı tek başına kazanacak potansiyele ulaşamamıştır (Akad, 2003, s. 146).⁴

Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan uçak ve tanklar, İkinci Dünya Savaşı'nda geliştirilerek daha ön plana çıkmış, uçakların menzil ve ateş gücü, tankların hareket yetenekleri

³ Günümüzde hava gücü, zırhlı araçlar ve mekanize birliklerin artan yetenekleri bu stratejinin tam anlamıyla uygulanabilmesine zemin hazırlamış özellikle Körfez Savaşı'nda örnek düzeyde kullanılmıştır.

⁴ Daha sonraki yıllarda Kore, Vietnam ve diğer savaşlarında da bu durum ispatlanmıştır. Körfez Savaşı ve sonrasında hava gücünün, hava savunma sisteminin yetersiz olduğu bölgelerde aylarca süren bombardımanlar ile güçlü ve etkili olduğunu kanıtlamış olmasına rağmen bir bölgenin kontrolü için kara harekâtının zorunlu olduğu görülmüştür.

ve ateş gücü arttıkça daha etkili olmuşlardır. Muharebe sahasında uçak ve tankın görülmeye başlanması ile gökyüzü kara ve deniz gibi bir 'harekât alanı' olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan alınan dersler bakımından iki dünya savaşı arasındaki dönemi başta İngiliz Donanması olmak üzere en verimsiz geçirenler donanmalar olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanlar denizaltılarla yapılan savaşlarda İngilizlere karşı üstünlük kurmak üzere iken İngilizlerin sonar cihazını geliştirmeleri, İngiliz amiralleri rehavete sürüklemiş ve denizaltıların artık tehlike olmadığına onları inandırmıştır. Ancak Almanlar üzerinde daha caydırıcı olan bu gelişme, Almanların denizaltı filolarından daha ziyade büyük savaş donanması kurmalarına yol açmıştır (Parker, 2017, s. 351).

Bu dönemde uçak gemileri fikri de ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Amerika, uçak gemilerini daha çok savunma amaçlı algılamış ve gelişimine destek vermişlerdir. Uçak gemisi özellikle Japonlar tarafından çok benimsenmiş, Japon donanması, taarruz stratejisine dayanarak askerî kapasitesini geliştirmeye, büyük deniz filoları oluşturmaya ve harekât alanını deniz ötesine taşımaya başlamıştır (Heuser, 2010, s.212).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde savaşın galibi devletler, silahlanmayı azaltıp aldatıcı bir istikrar için çaba harcarken, bu dönemi en iyi değerlendiren Avrupa'daki tek devlet Almanya olmuştur. Savaşta aldıkları yenilgiyi ve elde edilen kötü tecrübeyi, acımasız ve akli başında bir şekilde değerlendirmiş ve çözümlenmeye gitmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nı incelemek ve dersler çıkarmak için 1917 ile 1918 yıllarında karargâh subaylarının başkanlığında, çok değerli taarruz ve savunma öğretileri geliştiren ve kaleme alan askerlerin çoğunluğunu oluşturduğu 60'a yakın 'askerî komite' kurulmuş ve alınması gereken dersler üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Bu çalışma sonunda Alman ordusu 1918'deki savaş alanının 'taktik resmini' çıkarmış ve 1924'te 'Birlik Komutası (Die Truppenführung)' adında bir kitap yayımlamıştır. Kitap yaşanan askerî aksaklıklar ve hatalardan ders çıkarılarak yeni ve sağlam bir askerî temel geliştirilmesini sağlamıştır. Kitapta esneklik, her düzeyde karar verme, başarıdan faydalanma ve muharebede liderlik gibi konular sıkça ele alınmıştır. 1930'lu yıllarda zırhlı ve mekanize birliklerin muharebe sahasında kullanılması konusunu da stratejik bir çerçeve ve temel üzerine oturtmuşlar ve 'Yıldırım Savaşı' doktrinini geliştirmişlerdir. Bunun sonucunda da Almanlar 1935'te 3, 1936'da 6, 1940 yılında ise 10 zırhlı tümen teşkil ederek İkinci Dünya Savaşı'na stratejik bir üstünlük ile başlamışlardır (Parker, 2017, s. 347).

İki dünya savaşı arası dönemden sonra geliştirilen ve günümüzü de etkileyen bazı stratejiler, daha sonradan devletler arasında 'güvenlik ikilemi' sebebi olmuştur. Daha fazla

miktarda silah üretimi ve kitlesel imha silahlarına sahip olmak için savunma harcamalarına ağırlık verilmesi ikilemin bir ayağını; silah ticaretinden daha çok pay almak isteğine karşılık dünya güvenliği için gayret göstermek ikilemin diğer ayağını oluşturmuştur. Bu ikilem klasik strateji anlayışını yavaş yavaş yok etmiş, örtülü savaş, vekâlet savaşları, hibrit savaş, terörizmin desteklenmesi gibi örtülü stratejilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

3. İkinci Dünya Savaşı'nda Stratejik Anlayışın Değişimi (1939-1945)

Almanya'nın, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Versay Antlaşması'ndan duyduğu memnuniyetsizliğin yanı sıra Haushofer'in jeostratejik esasa dayalı 'Yaşam Alanı' (Lebensraum) görüşü, Alman halkının yaşamını ve gelişimini fiziksel, politik ve ekonomik olarak garanti altına almak için gerekli olan ideal fikir anlamına gelmiş, Hitler'in politik düşünce yapısının temeli olarak İkinci Dünya Savaşı'nın arkasındaki en büyük güç olmuştur. Yaşam Alanı, devletin canlı bir organizma olduğu esasına dayanmıştır. Krusewski (2013, s. 964)'e göre; "Her organizma gibi devlet de güçlendikçe büyümek zorundadır, bu da yeni yaşam alanları bulmakla ya da yaşam alanını yani ülkesini genişletmekle gerçekleşecektir".

Almanya'nın büyüme ve yayılma hedefi, İtalya'nın Kuzey Afrika ve Balkanlar'da genişleme fırsatçılığı, Japonya'nın Doğu Asya'da yayılma ve tek güç olma arzusu ile Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) karşı Pearl Harbor baskını, dünyayı küresel bir savaşa sürüklemiştir (Parker, 2017, s. 370). İkinci Dünya Savaşı'nın hızla yayılmasının temel sebeplerinden birisi, dünyanın içine düştüğü kaos ve çatışma ortamını fırsat bilen devletlerin hedeflerine ulaşmak için savaştan yararlanmak istemeleri olmuştur.

Polonya sınırındaki savunma hatlarını 1 Eylül 1939'da Yıldırım Savaşı stratejisi ile hızlı bir şekilde geçen Alman Kuvvetleri, 28 Eylül 1939'da Varşova'ya ulaşmış, İngiltere ve Fransa bu işgale Almanya'ya savaş ilan ederek karşılık vermiştir. Alman Kuvvetleri 1940 baharında Batı Avrupa'yı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetler Birliği) de 1940 yılının Haziran ayında Baltık Devletleri'ni işgal etmiş, İtalya ise 10 Haziran 1940'ta savaşa katılmıştır (Parker, 2017, s. 354).

Almanya ve müttefikleri, 6 Nisan 1941'de Yugoslavya ve Yunanistan'a taarruz ederek Balkan Yarımadası'nı kontrol altına almış, 22 Haziran 1941'de Almanya-Sovyetler Birliği Paktı'nı ihlal ederek taarruz etmişlerdir. Almanlar Haziran ve Temmuz 1941'de Baltık Devletleri'ni işgal ederek 1941 yazı ve sonbaharı boyunca Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerine doğru ilerlemişlerdir. Sovyetler Birliği bu ilerlemeye derinlikte savunma ile karşı koymuş, karşı taarruzlarla karşılık vermiştir. Bir gün sonra, 7 Aralık 1941'de Japonya'nın Hawaii'deki Pearl

Harbor'ı bombalaması üzerine, ABD İngiltere ve Sovyetler Birliği ile ittifak yaparak İkinci Dünya Savaşı'na dahil olmuştur (Parker, 2017, s. 363).

Mayıs 1942'de, İngiliz Hava Kuvvetleri, bombardıman uçaklarıyla, Almanya'nın Köln şehrine, savaşı ilk kez Almanya'nın içine taşıyan bir taarruz düzenlemiştir. Müteakiben sonraki 3 yıl boyunca Müttefik Hava Kuvvetleri Almanya'nın sanayi tesislerini ve şehirlerini sistematik olarak bombalamaya devam etmiştir (Freedman, 2017, s. 233). 1944-1945 kışı boyunca ulaştırma şebekesinin düzenli olarak bombalanması ise Alman savaş ekonomisini felç etmiştir. Savaş boyunca birleşik bombardıman taarruzları Müttefiklerin savaşı kazanmasına çok önemli bir katkı yapmıştır (Parker, 2017, s. 380).

Doğu Cephesi'nde ise Almanlar, 1942 yazında Moskova olan hedeflerini ve taarruz istikametlerini değiştirerek Stalingrad ve Bakü şehirleriyle birlikte Kafkas petrol sahalarını ele geçirmeyi amaçlamışlardır (Parker, 2017, s. 372). Ekonomik tesisler ve şehirlerin bombardımanı ile petrol bölgelerinin kontrol edilmesine yönelik hava bombardımanları ve kara taarruzları, stratejik bir dönüşüm olmuş ve jeostratejinin yanısıra jeoekonomi anlayışı da harp alanına eklenmiştir.

Almanların Avrupa'da oldukça başarılı olan Yıldırım Savaşı stratejisi, yetersiz yakıt ikmali, bakım, arazi koşullarının tanklar ve zırhlı araçların ilerlemesine müsaade etmeyecek kadar kötü ve çamurlu olması ile başa çıkılması oldukça zor 'General Kış' adı verilen kış koşulları sebepleriyle Rusya'da başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Çimen ve Gögebakan, 2016, s. 330). Bunun mukabilinde Ruslar, 'derinlikte savunma ve zamanında karşı taarruz' stratejileri ile Alman birliklerini ağır bir yenilgiye uğratmışlardır.

1942 yazının sonlarına doğru Alman taarruzları hem Doğu hem de Batı Cephesi'nde durmuştur. Nitekim 1942 Kasım ayında, Sovyetler Birliği birlikleri Stalingrad'da karşı taarruz başlatmışlar ve 2 Şubat 1943'te, Alman 6. Ordusunu teslim almışlardır. Almanlar, Temmuz 1943'te, Kursk'a, tarihe en büyük tank savaşı olarak geçen bir taarruz daha yapmışlar ancak bu taarruz geri püskürtülmüştür. Bu dönemde Stalin zaaflarına rağmen işinin ehli bir devlet adamı olduğunu göstermiş, Batı Rusya'da bulunan ana fabrikaların çoğunu Ural Dağları'nın doğusuna taşımayı başarmış ve taşınan fabrikalarda hemen T-34 tanklarının üretimine geçilmiştir. T-34 İkinci Dünya Savaşı'nda en iyi tank olarak kabul edilmiş ve Almanların PzKW4'den daha iyi performans göstermiştir (Çimen ve Gögebakan, 2016, s. 331). Artık Sovyetler Birliği savaş süresince bir daha bırakmayacakları askerî stratejik üstünlüğü ele geçirmişlerdir. Temmuz 1943'te Müttefikler, Sicilya'ya çıkartma harekâtı icra ederek, Eylül'de İtalya anakarası

kıyılarına ulaşmışlardır. 6 Haziran 1944'te 177.000 müttefik askeri, 12.000 uçakla korunan 6.500 kadar deniz ve nakliye gemisi kullanarak Normandiya'ya çıkmış, buna paralel olarak Sovyetler Birliği birlikleri doğu sınırını geçtikten bir ay sonra Almanya'ya girmeyi başarmışlardır (Parker, 2017, s. 383). 1944 Aralık ayı ortasında, Almanların artık bir stratejileri kalmamıştır.

Sovyetler Birliği, 12 Ocak 1945'te, genel taarruza başlamıştır. 1945 Şubat'ının ortasında, müttefikler Almanya'nın Dresden şehrini bombalayarak yaklaşık 35.000 sivilin ölümüne sebep olmuşlardır (Parker, 2017, s. 387). Bu harekât sivilleri imha ederek, 'psikolojik harekât' ile kamuoyu baskısı oluşturmaya yönelik bir stratejisi olarak düşünülmüştür.⁵

Amerikan birlikleri, 7 Mart 1945'te Ren nehrini geçerek ilerlemelerini sürdürmüşler, 16 Nisan 1945'de Sovyetler Birliği güçleri Almanya'nın Başkenti Berlin'i kuşatmışlardır. Hitler 30 Nisan 1945'te intihar etmeyi tercih etmiştir. Almanya, 7 Mayıs 1945'te, Batılı müttefiklere Reims'te ve 9 Mayıs'ta Sovyetler Birliği'ne Berlin'de koşulsuz teslim olmuştur (Parker, 2017, s. 386). Amerika'nın, Ağustos'ta Hiroşima'da 140 bin kişi ve Nagazaki'de 70 bin kişinin ölümüne sebep olan atom bombalarını atmasından sonra Pasifik'teki savaş da sona ermiş, Japonya 2 Eylül'de resmen teslim olmuştur (Parker, 2017, s. 396).

İkinci Dünya Savaşı o tarihe kadar yaşanmış savaşlardan farklı olarak çok fazla insan kaybının yaşandığı savaş olmuştur. 3 Eylül 1939-2 Eylül 1945 arasında 72 ay süren İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, savaşa katılan devletlerden 70 milyondan fazla kişi ölmüştür. 1940'lı yıllarda dünya nüfusunun 2,3 milyar olduğu düşünüldüğünde bu kaybın çok büyük olduğu görülür. Bu kayıp her ay yaklaşık olarak 1 milyon kişinin ölmesi anlamına gelmiştir (Demirer, 2015, s. 99).

Dünyada istenilmeyen gerçeklerden biri olan 'sömürge siyaseti' İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ömrünü tamamlamıştır. Sömürgeler birer birer bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Önce Batı'nın Güneydoğu Asya'daki her türlü meşruiyeti ortadan kalkmış, sonra Asya ve Afrika'daki sömürgeler bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Son sömürge imparatorluğu Rusya ise 1990 yılı başına kadar dayanmıştır. Bu durum dünya siyaseti ve ekonomisinin yön değiştirmesine sebep olurken sömürgecilikten kurtulma mücadelesi, çeşitli bölgesel savaşların ve katliamların yaşanmasına sebep olmuştur (Black, 2020, s. 183).

⁵ Ancak bu tür sivil zayıatının psikolojik baskı oluşturmadığı gibi teslim olmayı veya caydırıcılığı sağlamadığı aksine daha güçlü bir direnişe sebep olduğu daha sonra Vietnam Savaşı'nda da görülmüştür.

Bazı strateji analistleri, İkinci Dünya Savaşı'nda savaşların çok fazla yıkıcı hale gelmesi sebebiyle savaşın siyasetin bir aracı olarak tüm gücünü kaybettiğini ve bir yıkım olduğunu öne sürmüşlerdir (Eslen, 2018, s. 230). Bunun tersine, bazı strateji analistleri de gelecekte savaşın siyasetin kapsamına daha fazla gireceğini, topyekûn savaş stratejisinin teknolojinin kullanılmasını da kapsayacak şekilde siyasetin bir aracı olarak kullanılacağını ileri sürmüşlerdir (Freedman, 2017, s. 255). İkinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan topyekûn savaş fikri ve ittifaklarla daha güçlü olunacağı anlayışı, savaştan sonraki uzun yıllar boyunca dünya stratejik düşüncesine hâkim olmuştur.

4. Soğuk Savaş ve İki Kutuplu Dönem (1945-1989)

'İki Kutuplu Dünya Düzeni' veya 'Soğuk Savaş' (Çıtak, 2016, s. 157); dünyanın ideolojik olarak ayrışması sonucunda ortaya çıkan kutupların, birbirine karşı caydırıcılık sağlama anlayışı üzerine kurulmuştur (Freedman, 2017, s. 265). Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği arasındaki güç dengesini açıklayan ve 45 yıl süren 'iki kutupluluk' deyimini, büyük güç odakları etrafında kümelenen uluslararası bir sistemi ifade etmiştir (Parker, 2017, s. 399). Nükleer silahların mevcudiyeti ve kullanılması üzerinden bütün dünya tehdit altında tutulmuş, barışın sağlanmasına yönelik kararlılık bir anda meydana gelebilecek nükleer bir felaketten korkutularak caydırıcılık sağlanmıştır. Böyle bir savaşta Avrupa veya Pasifik ayrımı olmaksızın bütün dünya muharebe alanı olarak algılanmıştır (Parker, 2017, s. 400). Bu dönemde strateji, politik ve ideolojik olarak iki kutba ayrılmış güçlerin karadan, havadan veya denizden birbirlerini imha etmeye yönelik tehditlerinin seviyesi ile belirlenmiştir. Nükleer silahların bir başka deyişle kitle imha silahlarının gelişmesiyle, savaş stratejileri silahların kullanılmasından ziyade casusluk ve istihbarat temelli bir yapıya dönüşmüş, bu durum ise strateji anlayışının değiştiği anlamına gelmiştir. Bu süreçte komuta kontrol sistemlerinin geliştirilmesi silahlı kuvvetlerin öncelikli hedefi olmuştur (Freedman, 2017, s. 304). Devletler için genel stratejiler, süper güçlerin etkisiyle belirlenir duruma gelmiş, Üçüncü Dünya Ülkeleri ise iki süper güç tarafından kontrol edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminin, 'rakip güçlerin felaket eşiğini aşmamak için birbirlerini caydırmalarının benzersiz bir istikrar dönemi getirmiş olması' dünya tarihinin en büyük ironilerinden biri olmuştur. Strateji anlayışı caydırma, korkutma, şantaj ve tehdit anlayışına evrilmiş, nükleer silahların bir tehdit unsuru ve caydırıcılık aracı olarak, nasıl ve ne şekilde kullanılacakları konusunda stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır. Başta Thomas Schelling olmak üzere Bernard Brodie, Albert Wohl Stettter ve Herman Kahn caydırma ve nükleer strateji bilmecesini en çok inceleyen strateji analistleri olmuştur (Freedman, 2017, s. 296). Bu

gelişmelerle birlikte ABD ‘limitli ilk darbe’ stratejisini benimsemiş, Sovyetler Birliği’nin bir taarruzu halinde nükleer silahları kullanmayı tercih etmiştir. Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) de ‘Varşova Paktı’ bir taarruz başlatırsa seçilen stratejisi gereği taktik nükleer silah kullanacak şekilde hazırlık yapmıştır. Sovyetler Birliği stratejisi ise Rus topraklarının NATO istilasına karşı korunmasını esas almıştır (Parker, 2017, s. 400).

Bu dönemde jeostratejik konumu sebebiyle Doğu ve Batı arasında seçim yapma durumunda kalan Türkiye, Sovyetler Birliği’nin boğazlara yönelik talepleri, Akdeniz’e çıkma hedefini içeren yayılmacı zihniyeti ve düşmanca siyasetinin etkisiyle Batı ile bir ittifak içinde olmayı tercih etmek yoluna gitmiştir. Batı’ya dönük adımlar Türkiye’nin iç ve dış siyaseti üzerinde Batı’nın, özellikle de ABD’nin nüfuzunun artmasına yol açmıştır. O dönemde NATO ve ABD, Türkiye’yi Sovyetler Birliği yayılmacılığına karşı ‘kenar kuşak devleti’ olarak görmüş, Sovyetler Birliği’nin temsil ettiği ‘komünist yayılmacılık’ karşısında Türkiye vazgeçilmez bir tampon devlet olarak belirlenmiştir. Bu politik yapı kurgusu içinde NATO için jeostratejik açıdan çok önemli olan Türkiye’nin rolü, Avrupa’ya zaman kazandırmak, bir kanat ülkesi olarak Rusya’nın Kafkasya cephesinde bir güç ayırmasını sağlamak ve Avrupa üzerindeki baskıyı azaltmak olarak belirlenmiştir. Bu karar jeostratejik açıdan çok güçlü olan Türkiye’nin jeopolitik değerini de oldukça artırmıştır. ‘En etkin savunma Türk topraklarından başlamalıdır’ değerlendirmesi Türkiye’nin NATO’ya alınmasında önemli rol oynamıştır. 15 Eylül 1951’de Ottawa’da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte kabul edilmesine karar vermiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi de 18 Şubat 1952 tarihinde ‘Kuzey Atlantik Antlaşması ve Protokolünü’ kabul etmiştir (Kaya, 2023).⁶

Soğuk Savaş döneminin belirleyici ve caydırıcı gücü olan nükleer silahlar aslında bir felaket habercisi olmuş, nükleer silaha sahip olan devletler, bu silahların sağladığı diplomatik gücü sonuna kadar kullanmaya çalışmışlar, dünya güç dengelerine bağlı stratejiler yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde önce ‘karşılıklı mukabele’ daha sonra ‘esnek mukabele’ düşüncesi yeni bir stratejik anlayışa dönüşmüş, yani her bölgede karşı tarafın kullandığı güce orantılı ve duruma uygun kuvvet kullanılması şeklinde bir anlayış öne çıkmaya başlamıştır. Bu

⁶ Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya birlikte kabul edilmesi kararından sonra bu iki devlete yapılan yardımlar 7/10 gibi bir oranla olmuş ve askerî yardım dönemi başlatılmıştır. Bu karar Türkiye’nin bu dönemden sonraki Millî Güvenlik Stratejisi’ni olumsuz şekillendirmiş ve uzun yıllar devam etmiştir. Bu strateji sebebiyle Türkiye lider yetiştirememiş, savunma sanayi yeteneklerini geliştirememiş, dış yardımlara bağımlı hale gelmiş, istihbarat yeteneği azalmış ve en küçük bir bilgiyi bile NATO’dan bekler hale gelmiştir. Bu durum Yunanistan ile ortaya çıkan anlaşmazlıklarda kendini göstermiş, NATO nezdinde hiçbir zaman Türkiye lehine bir gelişme yaşanmamıştır.

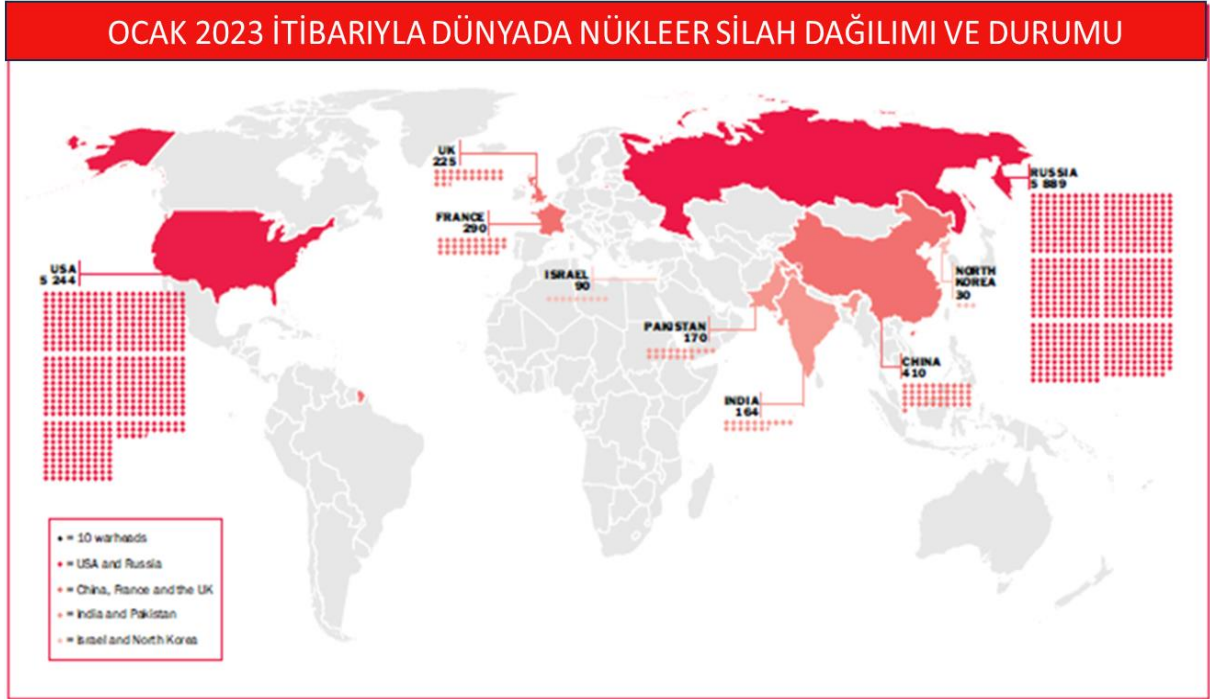
gelişme, savaşları klasik olmaktan çıkarmış daha karmaşık modern bir savaş haline getirmiştir (Parker, 2017, s. 402).

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı mücadele için Rusya ile iş birliği yapan ABD daha sonra Sovyetler Birliği'nin komünist yayılmacılığı esas alan saldırganlığı sebebiyle yollarını ayırmıştır. ABD'nin uluslararası politikası 1947 yılında 'Truman Doktrini' kapsamında değişmiş, yeni politikanın temel esası 'Sovyetler Birliği karşıtlığı' üzerine oturmuştur. Bu doktrin ile komünizm tehdidi altındaki devletlere mali ve askerî yardım yapılmaya başlanılmıştır. 1957 yılında da 'Eisenhower Doktrini' ile Orta Doğu'da komünizmin yayılmasını önlemek amacıyla Orta Doğu ülkelerine askerî ve ekonomik yardım yapılmaya başlanılmıştır. ABD daha sonra Sovyetler Birliği'ni coğrafi olarak kontrol eden ülkelerde 'hava üsleri' kurarak bir 'çevreleme stratejisi' izlemiş, bu kapsamda 1954 yılında Türkiye ile ABD arasında imzalanan 'Askerî Kolaylıklar Anlaşması' ile Türkiye topraklarında ABD üs ve tesisleri kurulmuştur (Demirer, 2015, s. 112).

Soğuk Savaş Dönemi'nde iki kutbu temsil eden ABD ve Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlara sahip olması sebebiyle her iki tarafta daha farklı güç üstünlüğü sağlayacak arayışlara yönelmişlerdir. ABD bu arayışa 1980 yıllarına kadar hava kuvvetlerine nükleer görev vermekle çözüm bulmuştur. Hava kuvvetlerine ağırlık veren ABD, nükleer silahların ölçeklerinin küçültülmesi, kıtalararası uçabilen jet uçakları, balistik füzeler ve hedefleri olağanüstü bir doğrulukta vurabilen füzelere kadar teknolojinin bütün sınırlarını zorlamış ve çok fazla gelişme sağlamıştır (Parker, 2017, s. 402). Bu çabalar sonucunda 1980'lerde tamamen uzay ve askerî programların gerektirdiği doğruluk ve hıza duyulan ihtiyaç sebebiyle 'bilgisayar devrimi' ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği bu teknolojinin gerisinde kalınca binlerce tank, top, zırhlı araç ve savaş uçağı üreterek denge sağlamaya çalışmış ancak 1991 Körfez Savaşı'nda rekabette ne kadar geri kaldıklarını fark edince bu silahların çoğunu kullanamayacaklarını görmüştür. Bununla birlikte ABD ile sürdürülen yarışta geri kalmamak için üretilen nükleer denizaltılar, güdümlü füzeler ve uzay programları Sovyetler Birliği'ni hem psikolojik hem de ekonomik olarak çökertmiştir (Parker, 2017, s. 403).

9 Ağustos 1945'ten bu yana bir nükleer bomba saldırısıyla hiç insan kaybı yaşanmamıştır. Her iki taraf 1940'lardan 1980'lere kadar çok büyük silah fabrikaları kurmuşlarsa da nükleer savaş 'en kötü felaket' olarak görmüşler, nükleer güce sahip olan diğer devletler de aynı düşünceye sahip olmuşlardır. Ancak dünya, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından nükleer silahların daha da yaygınlaşması dönemine girmiştir. Daha sonra Ukrayna ve Belarus 1991'de

nükleer güç sahibi olmuş, 1998’de nükleer silah deneylerinde başarılı olan Hindistan ile Pakistan da nükleer güç haline gelmişlerdir (Şekil 1).

Şekil 1: Dünyada Nükleer Silahların Dağılımı (SIPRI, 2024)

İkinci Dünya Savaşı’nı sona erdiren ve caydırıcılık gücü ile dünyada soğuk bir istikrar döneminin yaşanmasına sebep olan nükleer silahlar, stratejik düşüncede büyük değişimlere sebep olmuştur (Freedman, 2017, s. 263). Galip ve mağlupların neredeyse eşit şekilde zarar gördüğü ve toplu ölümlerin söz konusu olduğu bir savaşta, askerî zaferler anlamını kaybetmiş, savaş siyasetin kullandığı bir unsur olmaktan çıkmıştır (Gray, 2007, s. 205).

Nükleer silahların caydırıcılık gücünün yanında, yıkıcı etkisi bütün devletleri korkutmuş, bu silahların insanlığın sonunun getireceği düşüncesi nükleer silahların azaltılması ve yok edilmesi fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda iki ülke arasında ‘Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri’ (The Strategic Arms Limitation Talks-SALT) SALT I, uygulamaya geçirilmeye çalışılmış ancak 1979’da imzalanan antlaşmadan bir yıl sonra Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal etmesine tepki olarak ABD anlaşmayı onaylamamış, 1986 yılında da SALT II antlaşmasından da tamamen çekilmiştir. Bu tehdidin ortadan kaldırılması kapsamında daha sonra uluslararası ‘Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesi Antlaşması’ 1968 yılında imzaya açılmış, 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Amacı nükleer silahların ve silah teknolojisinin yasaklanması olan ‘Nükleer Silahların Yasaklanması

Antlaşması' ise 2017'de imzalanmış ve 22 Ocak 2021'de yürürlüğe girmiştir (Kavuncu, 2013). Ancak nükleer silahsızlanma konusunda belirgin uluslararası irade ve desteğe rağmen, devam eden nükleer modernizasyon programları, nükleer silahsızlanmaya yönelik gerçek ilerlemenin henüz uzak bir hedef olarak kalacağını göstermektedir (Freedman, 2017, s. 263). 'Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü' (Stockholm International Peace Research Institute-SIPRI) her yıl yayınladığı askerî harcamalar veri tabanına göre günümüzde, Soğuk Savaş ve sonraki dönemde gittikçe artan nükleer silah sayısı 2023 rakamlarına göre dünya genelinde bir önceki yıla oranla %3,35 dolayında gerilemiş, ancak nükleer silah sahibi devletlerin cephaneliklerini modernleştirmeye devam ettiği de gözlenmiştir (SIPRI, 2024).

Artık nükleer silahlar bir tehdit unsuru ve bir koz olarak devletlerin depolarında tutulmakta ve kullanılması düşünülmemektedir. Ancak son dönemlerdeki gelişmeler tehdidin varlığını tekrar gündeme getirmiştir. Nitekim devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından 20.2.2023 tarihinde 'Nükleer Silahların Yasaklanması Antlaşmanın' askıya alındığı duyurulmuştur (Euronews, 2023). 2024 Ekim ayında üçüncü yılı içinde olan Rusya Ukrayna Savaşı'nda Putin'in 7 Aralık 2022'de yaptığı konuşmada nükleer gücü bir tehdit olarak dillendirmesi, olumsuz bir gelişme ve çok tehlikeli bir söylem olmuş, nükleer silahların kullanılmasına ait stratejik düşüncelerde bir değişiklik olmadığı şeklinde algılanmıştır. Son olarak 10 Nisan 2023 tarihinde Rusya'nın icra ettiği taktik nükleer silah tatbikatı endişeleri daha da artırmıştır (Euronews, 2023).

Gelinen nokta itibariyle durum şu şekilde resmedilebilir: nükleer silaha sahip olmak isteyen devletlerin çoğu, özellikle nüfus yoğunluğu olduğu bölgelerdekiler, nükleer silahları en son caydırıcı olarak düşünmek durumunda olacaklar ama nükleer silaha ve caydırıcı güce sahip olma arzularından da vazgeçmeyecekleri kanaati ağır basmaktadır (Parker, 2017, s. 468).

5. Yeni Dünya Düzeni, Gelişmeler ve Değişimler (1989-2024)

1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbaçov'un yönetime gelmesiyle Soğuk Savaş dönemi dönüşüme uğramıştır. Sovyetler Birliği yönetimi 'Perestroika-Yeniden Yapılanma' ve 'Glasnost-Açıklık' adı verilen açılımlarla demokratikleşme çabalarını başlatmıştır (Kantarıcı, 2012, s. 61). 1989-90'da Doğu Avrupa'daki Doğu Bloğu devletlerinden Doğu Almanya, Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'da demokratik hükümetler iktidara gelmiş ve kısa bir süre sonra da Batı ve Doğu Almanya Sovyetler Birliği onayıyla ve NATO himayesinde birleşmiştir. 1991'in sonlarında da 1922 yılında kurulmuş olan Sovyetler Birliği dağılmış ve 15 yeni bağımsız devlet doğmuştur (Kantarıcı, 2012, s. 61). İkinci Dünya Savaşı

sonrası oluşmaya başlayan Soğuk Savaş döneminin sona ermesi kademeli olmuştur (Gray, 2007, s. 184). Ekonomi ile siyaset tamamen iç içe geçmiş, Soğuk Savaş döneminin yerel güçleri, bir süre sonra kendi dinamikleri ile harekete geçmiş ve sonrasında ise kontrolden çıkmışlardır (Örmeci, 2015, s. 160).

ABD'nin, dünyanın tek süper gücü olma özelliğini kaybetmeye başladığı görülmektedir. Rusya, özellikle Suriye ve Ukrayna savaşları ile içine düştüğü çıkmazı ve bazı sıkıntıları aşmaya çalışırken, Çin, çok geniş bir alanda ekonomik üstünlüğün el değiştirmesini sağlayacak başta 'Kuşak Yol' gibi projelerle öne çıkmış durumdadır ve ABD'yi her alanda zorlamaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan askerî, politik ve ideolojik kutuplaşma, ABD ile Çin arasında henüz görünmese de ilişkiler, her geçen gün daha fazla gerginlik, daha az iş birliği şeklinde kendini göstermektedir. Hatta ABD eski başkanı Trump döneminde politik açıdan ilişkiler kopma noktasına gelmiş, farklı türde bir soğuk savaşın belirtileri gün geçtikçe belirgin hale gelmiştir.

Savaşın doğasında 'doruk noktası' diye bilinen bir gerçeklik vardır. Doruk noktası taarruz eden tarafın elindeki imkânlar ve kaynaklar ile artık savaşı sürdüremeyeceği, gücünün, kaynaklarının tükendiği ve azminin kırıldığı noktayı ifade eder. Doruk noktasına ulaşan güç, bir müddet sonra gerilemeye başlayacaktır. Önemli olan bu noktaya gelinmeden önce yeni bir strateji belirlenmesi ve durumun kötüleşmesini beklemeden karar verilmesidir. Aynı şekilde büyüyen her gücün bir doruk noktası ve düşüş dönemi vardır. Dünyanın süper gücü ABD'de doruk noktasına ulaşmak üzeredir. ABD'nin aşırı güçlenmesi, dünya siyasal düzleminde yeni meselelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. ABD tarafından dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen askerî müdahaleler, dünya kamuoyunda tartışmalar yaratmış, devlete ekonomik bir yük getirmiş ve kimi zaman çöküşün başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Fidan, 2024, s. 563).

Özellikle çatışma bölgelerinde artan ABD karşıtlığı, küresel dengede ABD'nin gücünü nispeten zayıflatmıştır. ABD'nin bu durumu karşısında, değişik ittifakların gelişmesi ve güçlenmesi sebebiyle 2000'li yıllardan sonra farklı güçlerin söz sahibi olduğu ittifakların da baskın olmaya başladığı görülmektedir. 'İki Kutuplu' düzen 'Çok Kutuplu' hale evrilmiştir. Haass çok kutuplu bu dünya düzeni için, '*çok kutuplu ama çok farklı kutuplar*' ifadesini kullanmaktadır. Haass (2008, s. 45)'e göre;

Uluslararası sistem, ciddi bir güce sahip çok sayıda odakla tanımlanabilir. Çok kutuplu bir sistemde, hiçbir güç baskın değildir. Artık günümüz dünyası çok kutuplu olarak görünebilir. Büyük güçler; Çin, Avrupa Birliği (AB), Hindistan, Japonya, Rusya ve ABD, dünya nüfusunun yarısından biraz fazlasını barındırmakta ve nüfusun %75'ini

oluşturmaktadırlar. Küresel ‘Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)’ ve küresel savunma harcamalarının %80’i de onlara aittir.

Soğuk Savaş’ın bitişinin üzerinden otuz üç yıl geçmiş olmasına rağmen dünya üzerinde dengeler yerine oturmamıştır (Çıtak, 2016, s. 790). Soğuk Savaş döneminin strateji anlayışı yerine devletler üstünlük arayışlarını farklı yönlerde ve çeşitli şekillerde sürdürmeye başlamışlardır. Ekonomik ve politik küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan çok hızlı gelişmeler, bilgiye erişim kolaylığı ve önüne geçilmez bir hızla sahip silah teknolojisi, insanlığı alışılmadık yeni bir dünya düzeni ve yepyeni bir çevre ile karşı karşıya bırakmıştır (Altıntaş, 2024, s. 113). Bu süreç, bireyleri olduğu kadar toplumları ve toplumların birbirleriyle olan rekabet ve mücadele süreçlerini de derinden etkilemiş, savaş ve strateji kavramları dönüşüme uğramış, ‘vekâlet savaşı’, ‘hibrit savaş’ ve siber savaş’ gibi savaş türleri ortaya çıkmış ve mevcut stratejiler ile güvenlik ve istihbarat algıları kökten değişmiştir. Ayrıca artan kamuoyu baskısı, ağır savaş ekonomisi ve savaşın sürdürülebilirliği gibi sebeplerle, ‘özel askerî şirketler’ veya ‘güvenlik şirketleri’ gibi paralı askerler günümüzde savaş denklemine dahil olmuştur. Halen Black Water Academy, Wagner Grup gibi özel askerî şirketlerin sayısı 150’yi geçmiştir (Altıntaş, 2024, s. 113).

Klasik savaş yöntemlerinin, klasik olmayan savaş teknikleri ile kullanılması ‘asimetrik savaş’ anlayışını yaygınlaştırmıştır. Uluslararası ortamın bulanık olması sebebiyle tehdit değerlendirmesi de net yapılamamaktadır (Altıntaş, 2024, s. 114). İçinde bulunduğumuz süreçte vekâlet savaşları kapsamında, terör örgütleri, paramiliter unsurlar veya özel askerî şirketler gibi ‘silahlı devlet dışı aktörler’ savaşlara daha fazla dahil edilmeye çalışılmakta ve daha çok tercih edilecek bir seçenek gibi görünmektedirler. ‘Vekâlet Savaşları’, özellikle küresel ve bölgesel güçlerin kendi çıkarlarını devam ettirmek ve nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla, kendi askerî unsurlarını kullanmaktan ziyade, müttefiklerini, hedef ülkedeki parçalanmış yapıları ve yandaşlarını cepheye sürmek suretiyle gerçekleştirdikleri savaşlar olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2024, s. 116). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, Yemen, Libya ve Suriye iç savaşlarında görüldüğü gibi devletler stratejik hedeflerine ulaşmak için klasik bir savaşa girmeden, devlet dışı silahlı aktörleri vekil olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Vekâlet savaşı yürüten devletlerin savaşa yönelik herhangi sorumluluk üstlenmemesi, verdikleri desteği inkâr edilebilme imkânı, vekâlet savaşlarının öncelikli olarak tercih edilme sebebi olmuştur. Sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı ile Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgalini müteakip, yerel unsurların ABD tarafından silahlandırılması ya da Türkiye’ye yönelik bölücü ve paralel

yapılanmaların desteklenmesi ve yönlendirilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir (Altıntaş, 2024, s. 117).

Günümüzde yeni bir savaş yöntemi olarak kabul görmeye başlayan hibrit savaş; düzensiz göçler ve sınır ihlalleri, etnik-mezhepsel çatışmalar, organize suç örgütlerinin küresel ağları, siber saldırılar, vekil paramiliter grupların askerî faaliyetleri, enerji arz ve sevk güvenliği, küresel terörizm, şeklinde tehdit unsurları ile kendini göstermektedir (Altıntaş, 2024, s. 116). ‘Hibrit Savaş’ klasik savaş ve gayri nizami harp teknikleri kullanılarak büyük ölçekli askerî istila yerine, saldıran tarafın yıkıcı istihbarat operasyonları, dezenformasyon ve propaganda, sabotaj girişimleri, sosyal kaos ortamı yaratmak, organize adli suçlar, ekonomik saldırılar, siber saldırılar ve vekil paramiliter unsurları desteklemek gibi çeşitli eylemler yoluyla, hedef ülkeyi zayıflatmaya çalıştığı bir dizi düşmanca faaliyeti kapsamaktadır. Sivil-asker ayrımının ortadan kalktığı, klasik savaşlara nazaran daha düşük maliyetli ve oldukça etkili olan bu yeni nesil savaş türü, saldırgan tarafın hedef ülkelerde daha yıkıcı sonuçlar elde etmesine rağmen, dünya kamuoyunun tepkisini daha az çekebilmektedir (Altıntaş, 2024, s. 116).

Şekil 2: Oylama Sonucu Bir Kutuplaşma Göstergesidir (news.un.org, 2022)

Devletler, askerî gücü geliştirerek caydırıcılık için çaba sarf ederken, hızlı bir silahlanma yarışı içinde girdiklerinin de farkındadırlar. Bu çerçevede; ‘dünyada askerî harcamalardan en çok payı alan devletler hangileridir?’ sorusunun cevabı adil olmayan paylaşımı ifşa edecek niteliktedir. Bu perspektiften bakıldığında; dünyada en çok silah satan devletlerin ABD, Rusya, Fransa **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**, Çin **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

Almanya Hata! Yer işareti tanımlanmamış., İtalya, İngiltere, İspanya, Güney Kore ve İsrail olduğu görülür (SIPRI, 2024). Dünya silah ticaretindeki payı %37 olan ABD tek başına bu satış payının 1/3'ünden fazlasına sahiptir (SIPRI, 2024).

Öte yandan ABD, açık ara dünyanın en büyük askerî harcama yapan devletidir ve harcamaları 2023'de 916 milyar doları aşmıştır (SIPRI, 2024). ABD'nin askerî harcamaları yıldan yıla artmaktadır ve dünyanın en büyük harcama yapan ikinci ülkesi olan Çin'in 2023'de 296 milyar dolar olan harcamasının üç katıdır (Tablo 1).

ABD'nin 2022'de Ukrayna'ya yaptığı mali askerî yardım 19,9 milyar dolardır. Bu miktar 2023 yılında askerî harcaması 18,3 milyar dolar olan Türkiye'nin bile üzerindedir ve Soğuk Savaş'tan bu yana bir devletin diğer bir devlete verdiği en büyük askerî yardım olmuştur (SIPRI, 2024).

Rusya, Ukrayna'daki savaşın maliyetinin artması sebebiyle harcamalarını büyük bir artışla 2024 yılında 100 milyar doların üstüne çıkarmayı ve kendi 'Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'sının' (GSYİH) %6'sına yükseltmeyi planlamaktadır. Bu oran 2023'te %5,9 ve 2014'de %4,1 seviyesinde olmuştur. Rusya'nın Ukrayna'da başlattığı savaşın etkisiyle geçtiğimiz yıl dünyada askerî harcamalar, yılda 2,43 trilyon dolar (SIPRI, 2024) dünya sağlık harcamaları ise yılda 7,3 trilyon dolar olmuştur (Reliefweb, 2024).

Çin, savunma harcamalarına 2023'de 296 milyar dolar tahsis ederek dünyanın en büyük ikinci askerî harcama yapan devleti olmuştur. Bu artış bir önceki yıla göre %6 daha fazladır ve Çin'in askerî harcamaları da son 30 yıldır sürekli artış eğilimindedir (SIPRI, 2024). 2023 yılı için en büyük silah pazarının 110 milyar dolarlık bir silah satışı ile Orta Doğu olması ve bu pazarın Türkiye'nin etki ve ilgi alanında olması ise dikkat çeken önemli bir noktadır.

Askerî harcamalar konusunda düşündürücü bir başka durum da şu şekildedir: Dünyanın güvenliği için teşkilatlanmış, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 5 daimî üyesi olan ABD %37, Çin %12, Rusya %4,5, İngiltere %3,1 ve Fransa'nın %2,5 dünya silah satışından aldıkları toplam pay %60'dır. Bu 6 devletin aldığı pay yaklaşık 1,5 trilyon dolardır.

Rank		Country	Spending (\$ b.), 2023	Change in spending (%)		Spending as a share of GDP (%) ^b		Share of world spending (%), 2023
2023	2022 ^a			2022-23	2014-23	2023	2014	
1	1	United States	916	2.3	9.9	3.4	3.7	37
2	2	China	[296]	6.0	60	[1.7]	[1.7]	[12]
3	3	Russia	[109]	24	57	[5.9]	[4.1]	[4.5]
4	4	India	83.6	4.2	44	2.4	2.5	3.4
5	5	Saudi Arabia	[75.8]	4.3	-18	[7.1]	[11]	[3.1]
Subtotal top 5			1 481	61
6	6	United Kingdom	74.9	7.9	14	2.3	2.2	3.1
7	7	Germany	66.8	9.0	48	1.5	1.1	2.7
8	11	Ukraine	64.8	51	1 272	37	3.0	2.7
9	8	France	61.3	6.5	21	2.1	1.9	2.5
10	9	Japan	50.2	11	31	1.2	1.0	2.1
Subtotal top 10			1 799	74
11	10	South Korea	47.9	1.1	34	2.8	2.5	2.0
12	12	Italy	35.5	-5.9	31	1.6	1.3	1.5
13	13	Australia	32.3	-1.5	34	1.9	1.8	1.3
14	19	Poland	31.6	75	181	3.8	1.9	1.3
15	15	Israel	27.5	24	44	5.3	5.6	1.1
Subtotal top 15			1 974	81
16	14	Canada	27.2	6.6	49	1.3	1.0	1.1
17	17	Spain	23.7	9.8	42	1.5	1.3	1.0
18	16	Brazil	22.9	3.1	-12	1.1	1.3	0.9
19	28	Algeria	18.3	76	59	8.2	5.5	0.7
20	21	Netherlands	16.6	14	56	1.5	1.2	0.7
21	20	Taiwan	16.6	11	56	2.2	1.8	0.7
22	23	Türkiye	15.8	37	59	1.5	1.9	0.6
23	22	Singapore	13.2	1.4	27	2.7	3.0	0.5
24	26	Mexico	11.8	-1.5	55	0.7	0.5	0.5
25	27	Colombia	10.7	1.4	20	2.9	3.1	0.4
26	33	Iran	10.3	0.6	34	2.1	2.1	0.4
27	25	Indonesia	9.5	-7.4	29	0.7	0.8	0.4
28	32	Sweden	8.8	12	63	1.5	1.1	0.4
29	30	Norway	8.7	3.5	49	1.6	1.5	0.4
30	24	Pakistan	8.5	-13	13	2.8	3.1	0.3
31	38	Denmark	8.1	39	108	2.0 ^c	1.1	0.3
32	31	Kuwait	7.8	-8.8	14	4.9	3.6	0.3
33	29	Greece	7.7	-17	51	3.2	2.4	0.3
34	34	Belgium	7.6	5.2	44	1.2	1.0	0.3
35	46	Finland	7.3	54	92	2.4	1.5	0.3
36	37	Switzerland	6.3	2.9	28	0.7	0.6	0.3
37	36	Oman	5.9	0.1	-34	5.4	8.9	0.2
38	35	Thailand	5.8	-6.5	0.6	1.2	1.4	0.2
39	40	Romania	5.6	-4.7	95	1.6	1.3	0.2
40	43	Chile	5.5	4.9	4.8	1.6	2.0	0.2
Subtotal top 40			2 264	93
World			2 443	6.8	27	2.3	2.4	100

Tablo 1: Dünyada 2023 Yılı Askerî Harcamaların Dağılımı (SIPRI, 2024).

Gerek askerî harcamalar gerekse de çok kutuplu yeni dünya düzeni, jeostratejik yapısı sebebiyle direkt olarak Türkiye'yi etkilemektedir. Yeni dünya düzeni şekillenmesinin ve mevcut uluslararası gelişmelerin dışında kalamayan Türkiye, NATO'ya üye olmasına rağmen bölgesel ve küresel her türlü gelişmeye ve sürprize açıktır. Bu sebeple tehdit değerlendirmesi sürekli değişmektedir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra günümüze kadar yaşanan stratejik dönüşüm ve değişimlerin, özellikle son yıllarda uygulanan örtülü stratejilerin Türkiye'yi diğer

devletlerden daha fazla etkilediğini söylemek mümkündür. Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra paylaşılan ülke Gazi Mustafa Kemal Atatürk gibi bir strateji dehasının hem politik hem askerî alanda geliştirdiği stratejiler sayesinde yeni bir devlet olarak ortaya çıkmış, daha sonraki süreçte NATO'ya dahil olarak son yüzyılda ekonomisini sömürü düzenine dayandıran Batı'ya entegre olmaya çalışmıştır. Dönemin koşulları gereği yapılan bu tercih sonraki yıllarda Türkiye'nin Batı'ya bağımlı hale gelmesine, NATO ve ABD'nin Türkiye'yi Sovyetler Birliği yayılcılığına karşı 'tampon-kanat ülke' olarak görmesi ve kontrol altında bulundurmaya çalışması; topraklarında başka ülkelere ait üslerin açılmasına, istismar edilerek iki yüzlü siyaset ve stratejilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu ortamın yanı sıra yaşanan demokrasi kesintileri, ekonomik sıkıntılar, çatışmalar, politik istikrarsızlıklar ve bölgenin stabil olmayan yapısı, millî ve askerî strateji üretilmemesi şeklinde kendisini göstermiştir.

Bu süreçte millî politika, millî strateji ve özgür irade ile ortaya çıkan, 'Kıbrıs Barış Harekâtı' Türkiye'nin lehine sonuçlanınca, askerî dış yardımlar kesilmiş, kötü senaryolara karşı hiçbir seçeneği ve hazırlığı olmayan Türkiye tek aracını dahi kıpırdatamaz duruma gelmiştir. Bu dönem Türkiye için bir kırılma noktası olmuş ve 'millî stratejik dönüşümler' yaşanmaya başlanılmıştır. Olumsuz gidişatın ve hâkimiyet senaryolarının farkına varılmış olması, savunma sanayi başta olmak üzere ekonomi, sanayi ve özellikle insan kaynağı açısından millî bazı tedbirler alınmasını zorunlu hale getirmiştir. O dönemden itibaren özellikle savunma sanayi alanında çok önemli mesafeler alınmıştır.

Günümüzde ise uluslararası ilişkilerin gerildiği, tırmandığı ve bloklaşmanın çok kutuplu da olsa devam ettiği dünya düzeninde dengeler hızla değişmektedir. Jeostratejik ve jeopolitik esaslara göre ve kurgulanmış uluslararası ilişkiler ağı artık eskisinden çok daha fazla devletlerin menfaatlerine göre şekillenmektedir. Dünya siyasi şekillenmesinin coğrafi merkezinde bulunan ve bölgesel istikrarsızlıklar ortasında çok güçlü bir potansiyele sahip Türkiye'nin, müttefik veya hasım devletlerin hedefi olarak kalması ve menfaatlerinin odağında olması sırf bu sebeple bile kaçınılmaz görünmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1991 yılından bugüne kadar Türkiye'nin etrafında 'ateş sarmalı' olarak adlandırılan coğrafi bölgede meydana gelen; Bosna ve Kosova Savaşları, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, Rusya Ukrayna Savaşı, Abhazya ve Çeçen Savaşları, Azerbaycan Ermenistan Karabağ Savaşı, Irak İran Savaşı, ABD'nin Irak'a müdahalesi, Suriye Savaşı ve İsrail Lübnan Suriye Savaşları ve İsrail'in Gazze katliamı, bölgede meydana gelen çatışmalar ve istikrarsızlık ortamı Türkiye'yi, göç sorunu, illegal geçişler, terör, ekonomik sıkıntı, şiddet ve çatışmaların yayılması gibi olumsuzluklar açısından etkilemektedir. Türkiye, sınırlarının

hemen dışında, ‘etki ve ilgi alanı’ içinde yaşanan ve büyük güçlerin dahil olduğu vekâlet savaşlarının ortasındadır. Bölge devletlerinin millî hedefleri, mevcut etnik, dini ve yapısal sorunları da göz önüne alındığında bu durumun Türkiye’de dolaylı veya dolaysız olarak sürekli bir ‘beka sorunu’ oluşturduğu görülmektedir. Bölgede, varlığını sürdürmeyi menfaatleri açısından gerekli gören ve vekâlet savaşlarını tercih eden güçler, Türkiye’yi istikrarsızlaştırmak için politik ve askerî olarak bazen senaryolarının dışında tutmaya bazen de dahil etmeye çalışmaktadır.

Bölgesel güçler, uluslararası güç dengelerini, küresel ve bölgesel gündemleri etkileyecek, olayların gidişatını yönlendirebilecek politikalar geliştirmektedirler. Bu ülkelerden olan Türkiye, bölgesel güç olarak kabul edilebilecek diğer ülkelerden farklı olarak, olağanüstü jeostratejik konumu ile ekonomik, politik ve askerî açıdan istisnai özellikler taşıyan bir devlettir. Yeni jeopolitik unsurlar taşıyan ulaştırma koridorlarının üzerinde ve kavşak noktalarındadır. Aynı zamanda Doğu ile Batı ve Güney ile Kuzey, Avrupa-Atlantik bloğu, Avrasya ve Balkanlar ile Avrupa arasında da bir köprü olarak, buralardaki gelişmelere müdahale edebilecek ve hatta şekillendirebilecek önemli bir denge unsuru ve bir ‘bölgesel bir güç’ olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, diğer ülkelerden farklı olarak, Afrika, Ortadoğu, Balkanlar, Avrupa, Orta Asya, Akdeniz ve Karadeniz havzalarında etkin olabilmekte, NATO üyesi olmakla birlikte, Batı’nın tehdit olarak algıladığı Rusya, Çin ve İran gibi ülkelerle irtibatını devam ettirebilmektedir (Saygun, 2024).

Batı açısından Türkiye’nin bu gücünü harekete geçirmesini önlemek meselenin özünü oluşturmaktadır. Bunun için de bölgeye barış ve huzur getirmeye yönelik girişimleri bile engellenmektedir. Türkiye’nin bölgede Balkan Barış Gücü, Karadeniz’de Güven Arttırıcı Önlemler, BLACKSEAFOR gibi girişimleri hep sorgulanmış, durdurulmaya veya sulandırılmaya çalışılmıştır. Günümüzde bu imkân daha tam olarak mevcut olmasa da üç kıtanın birleştiği yerdeki Türkiye, her üç kıtaya da rahatça ulaşabilmelidir. Kalkınma Yolu projesi, Çin’in Kuşak-Yol Girişimi ve Zangezur koridoru gibi proje alanları ve yeni istikametler, yeni bölgelere ulaşma imkânları sağlayabilme kapasitesine sahiptir. Türkiye başka bölgelere açılmaya yönelik politik ve askerî hamlelerle çeşitli ülkelerdeki gelişmelere müdahil olmuş, kendisini çevrelemeye çalışan çemberin ötesine geçmiştir (Saygun, 2024).

Bölgede son dönemde yaşanan Rusya Ukrayna Savaşı, Suriye Savaşı, İsrail’in Gazze Katliamı ve Ortadoğu’da olumsuz gelişmeler Türkiye’nin, Avrupa’dan, Orta Doğu ve Pasifik’e uzanan geniş coğrafyada yer alan çözümücü ve iş birliği içinde olunması gereken demokrasilerden biri olduğunu göstermiştir. Rusya Ukrayna Savaşı’nda görüldüğü üzere

izlediği dış siyaset ile itibar ve güç kazanırken, buğday ve enerji dağıtımını gibi yaşamsal maddelerinin dünyaya sevki konusunda anahtar devlet olmuştur. Bu durumun istikrarlı, potansiyelini iyi kullanan, millî menfaatleri doğrultusunda millî stratejilerini belirleyen bir Türkiye olarak süreklilik göstermesi gerekir.

Sonuç

Stratejinin tarih boyunca geçirdiği evrim açısından en önemli kırılma noktaları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemi olmuştur. Strateji, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce jeostratejiden, jeopolitiğe, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce jeopolitikten, jeoekonomik anlayışa dönüşmüştür.

Yaşadığımız dönem stratejik açıdan başka bir 'kırılma ve dönüşüm' noktasıdır. Eskinin 'klasik savaş anlayışı' ve 'şablon muharebeleri'⁷ dönemi sona ermiş, yerini 'asimetrik savaş' anlayışına bırakmıştır. Devletlerin silahlı güçlerinin çatışması yerine, 'vekâlet savaşları' ile 'hibrit savaş' gibi örtülü stratejiler kullanılırken, örgütler, paralı askerler veya vekil aktörler tercih edilmektedir. Bu tercihler 'stratejik dönüşüm'ün göstergesidir. Türkiye'nin bu stratejik dönüşüm dönemine hazırlıklı olmak yaşamsal önemdedir. Bu konuda çeşitli sebepler vardır.

İlk ve en önemli sebep; 'uluslararası ortamın bulanıklaşması ve klasik strateji anlayışının yok olmasıdır.' Birinci ve İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemin politik ve askerî gelişmeleri, günümüzün politik ve askerî stratejilerinin dengesizliğinin sebebi olarak görülmelidir. Devletlerin kitlesel imha silahları ve caydırıcı bir askerî güce sahip olma isteği; daha fazla silah satışı, pazardan daha fazla pay alma ve dünya güvenliği için çalışma istekleri gibi birbiri ile çelişkili hedefleri derin bir çelişki oluşturmakta ve menfaatlerin sürekli çatışmasına sebep olmaktadır. Çelişki gibi görünen durum, bu devletler tarafından tamamen bilinçli geliştirilen ve gerçek niyetlerini gizleyen örtülü stratejiler sonucu ortaya çıkmıştır. Bu karmaşık, bulanık ve riyakâr anlayış, uluslararası ilişkilerde klasik strateji anlayışını yok etmiştir.

Diğer sebep; 'savaş kararlarını zorlaştıran etkenler ile kamuoyu baskısının artmasıdır.' Özellikle son yıllarda savaşların sebep olduğu asker ve sivil kayıpları ile ekonomik sıkıntı korkusu, politik iktidarlar üzerinde büyük bir 'kamuoyu baskısı' yaratmaktadır. Bunun en iyi

⁷ "Şablon muharebeleri" terimi, Türkçe literatürde yaygın olarak kullanılan bir kavram değildir. Ancak, bu ifade bağlam içinde, özellikle **tekrarlayan, geleneksel, önceden tahmin edilebilir veya standart savaş yöntemlerini** tanımlamak için tercih edilmektedir. Örneğin, strateji ve savaş bağlamında, "şablon muharebeleri" ifadesi, yenilikçi veya esnek yaklaşımların aksine, önceden belirlenmiş ve sabit taktiklerin uygulandığı savaş biçimlerini ima ettiği ileri sürülebilir.

örneği, çok fazla Amerikan asker zayıatının yaşandığı Vietnam Savaşı'nda görülmüş ve ABD halkı zayıatın artmasından sonra orduyu ve savaşı desteklemekten vazgeçmiştir.

Orta Çağ'a kadar olan dönemde, 'devleti yöneten liderler' aynı zamanda 'savaşı da yöneten başkomutanlar' olduğu için politik hedef ile askerî stratejilerin kararı aynı kişi tarafından verilir, kararları ve sonuçlarından hesap sorulamaz ve sorgulanamazdı. Yeni Çağ'dan sonra ve günümüzde, devleti yöneten liderler ile savaşı yöneten komutanlar genellikle ayrı ayrı kişiler olduğu için politik hedefler ve savaş stratejileri farklı kişiler tarafından belirlenebilmektedir. Savaşın kaybedilmesi veya zayıat verilmesi, kararların sorgulanmasına ve hesap sorulmasına yol açmaktadır. Bu sebeple günümüzde devlet yöneticileri, özellikle politik liderler eskiye göre kamuoyu tarafından çok daha fazla baskı altındadır. Kamuoyu baskısı başta olmak üzere savaş kararı verilmesini zorlaştıran, politik ve askerî hedeflerin koordineli bir şekilde belirlenme zorunluluğu, yeterli kamuoyu desteği, güçlü savaş ekonomisi ve savaşın sürdürülebilirliği gibi gerçekler artık devlet yöneticilerini klasik savaş stratejileri yerine örtülü stratejileri tercih etmeye zorlamaktadır.

Başka bir sebep; 'muharebe sahasının bileşenlerinin artması askerî harcamaları da artırmıştır.' Günümüzde muharebe sahasının bileşenleri ve parametrelerinin sayısı olağanüstü derecede artmıştır. Uydu sistemleri, silahlı ve silahsız insansız hava araçları, siber sistemler, elektronik ve sinyal sistemleri, füzeler, termal sistemler ve yapay zekâ gibi sayılamayacak kadar çok ve birbirine entegre sistem muharebe sahasını doldurmuştur. Bu teknolojik değişim stratejilerin de değişimi ve dönüşümünü zorunlu hale getirmektedir. Bu sebeple stratejik dönüşüm döneminin silah teknolojilerine ve üretimine ayrılan kaynak miktarını daha da artırmaya devam edeceğini ifade etmek mümkündür. Muharebe sahasının çoğalan bileşenleri yanında, devletlerin ittifak anlayışları, bölgesel güç dengeleri ve yatırımlar da askerî harcamaların sürekli artmasına sebep olmaktadır. Özellikle uluslararası ilişkilerde caydırma ve güç kullanma yeteneği büyük ölçüde askerî güce bağlı olduğu için askerî harcamalar dünya düzenine, dünya düzeni de askerî harcamalara hız ve yön verecektir.

Diğer bir sebep; 'stratejik dönüşüm Türkiye'yi olumlu ve olumsuz açıdan etkilemektedir.' Dünya Savaşları'ndan sonra gücünü artıran devletler, kara, deniz, hava hâkimiyet ve kenar kuşak teorileri gibi dünya hâkimiyet teorilerini kullanarak kendi gelecek senaryolarını kurgulamış, menfaatlerine meşruiyet kazandırmış ve fırsata çevirerek jeostratejik ve jeopolitik öneme sahip bölgeleri kontrol etmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin de Jeostratejik yapısı sebebiyle bu teorilerin çoğunda 'kontrol altında bulundurulması gereken hedef ülke' olduğu görülmektedir. Bu teorileri menfaatleri açısından stratejileri olarak belirleyen güçler,

muhtemel gelecekte de aynı stratejileri sürdüreceklerdir. Bununla birlikte Türkiye'nin etki ve ilgi alanındaki devletlerin tamamının, Türkiye üzerinde emelleri vardır ve uluslararası kamuoyunun da desteği ile bunları gerçekleştirmek gayretlerinden vazgeçmeyecek gibi görünmektedirler. Türkiye bu nedenle sonu gelmeyen bir 'kriz ortamında' yaşamak ve sürekli bir 'beka sorunu' ile yüz yüze gelmek zorunda kalmaktadır.

Stratejik öngörünün zorlaştığı ve tehdit algısının değiştirilebildiği günümüz uluslararası ilişkilerinde, Türkiye'nin stratejileri, jeopolitik ve jeoekonomik esaslarla, millî menfaatlerimiz ve millî politik hedeflerimiz doğrultusunda hamasetten uzak 'millî güvenlik stratejileri' oluşturulmalıdır. Temel başlangıç noktası da doğru verilere dayalı ve iyi bir analiz sürecinden geçirilmiş, gerçekçi 'tehdit değerlendirmeleri' olmalıdır. Türkiye'nin uluslararası ilişkileri, ittifak yapısı ve jeopolitik konumu sebebiyle beka anlayışı, halkının refahını esas alan güçlü bir millî ekonomi, millî güç kaynakları ile desteklenmiş yerli ve yüksek teknolojiye dayalı savunma sanayi ve yaşanması muhtemel olumsuz gelişmelere karşı caydırıcılığı yüksek bir 'sürdürülebilirlik' gücüne dayandırılmalıdır.

Günümüzün çok parçalı, çok katmanlı, bulanık ve kaygan uluslararası ortamında, doğru, isabetli ve güvenilir millî güvenlik strateji geliştirilebilmesi, için stratejik düşünme ve analiz yeteneği çok üst düzeyde insan gücü yetiştirilmesi de hayati önemi haizdir. Bu sebeple çağın ötesini hedefleyen, sağduyulu, bilimsel ve güçlü bir eğitim tabanına sahip 'strateji analistleri' yetiştirilmeli, sürekli 'tehdit değerlendirmesi ve analizi' ile tamamen gerçekçi 'millî politik ve askerî stratejik değerlendirmeler' yapılmalıdır.

'Millî Güç Unsurlarının' tamamen veya kısmen kullanılmasını gerektiren özellikle politik, ekonomik ve askerî alan başta olmak üzere her alanda, 'dolaylı stratejiler' tercih edilmeli ve zorunlu olmadıkça direkt strateji uygulamalarına mesafe konulmalıdır. Millî güç unsurların üst düzeyde, potansiyeli yüksek ve uluslararası rekabeti sürdüreceği düzeyde tutulması ve muhafaza edilmesi için çok güçlü politik, ekonomik, askerî stratejiler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

EXTENDED SUMMARY

Strategy is a multidisciplinary concept that has been used throughout history to achieve objectives in competitive environments. Initially a military term, strategy has evolved to encompass areas such as politics, economics, and international relations. It involves the process of devising optimal solutions while taking into account available resources and the actions of competitors. Over time, strategy has undergone significant conceptual and practical transformations.

The First World War (1914-1918) marked a pivotal moment in the evolution of strategic thinking. Previously static approaches were profoundly altered by the war's destructiveness and technological innovations. Developments such as aerial reconnaissance, chemical weapons, machine guns, and tanks reshaped the dynamics of warfare and strategic approaches. However, these advancements were not sufficiently supported by appropriate strategies, leading to significant losses on the battlefield. The predominant feature of the First World War, "trench warfare," resulted in massive casualties and strategic deadlock. This period prompted theorists to explore more dynamic and flexible strategic approaches in its aftermath.

The interwar period saw the emergence of geopolitics and geostrategy as central concepts. Thinkers such as Napoléon and Clausewitz were succeeded by figures like Liddell Hart and Mackinder, who further developed strategic theories. Hart emphasized the importance of mechanized units and flexible strategies, while Mackinder's geopolitical theories assessed global politics through geographical control. During this time, Germany's Blitzkrieg strategy - characterized by rapid and deep operations- shaped modern military doctrines.

The Second World War (1939-1945) marked another significant phase in strategic transformation. Airpower, tanks, and mechanized units played more prominent roles. Allied bombing campaigns and attacks on economic targets illustrated the expansion of strategies into economic and psychological dimensions. Geostrategy gradually gave way to geoeconomics, as resource control became a decisive factor in the course of conflicts.

The Cold War (1945-1989) introduced strategies centered on deterrence, driven by the presence of nuclear weapons. The bipolar world order saw the United States and the Soviet Union develop strategic policies based on nuclear supremacy and ideological competition. During this era, strategy expanded to include covert operations, espionage, and hybrid warfare, moving beyond traditional military tactics.

The post-1989 multipolar world order heralded a new phase of strategic transformation. Economic globalization, the proliferation of information technologies, and the rise of proxy wars broadened the scope of strategy. Asymmetric and hybrid warfare became more prevalent, with non-state actors and private military companies playing larger roles in conflicts. States like Turkey, situated in geopolitically critical regions, have had to adapt to these transformations by crafting strategies aligned with their national interests.

In conclusion, the historical evolution of strategy has been shaped by technological advancements, political changes, and shifts in international balances of power. In today's complex and multipolar world, accurate threat assessments and flexible strategic approaches have become essential for states to maintain their influence in the global arena. For Turkey, adapting to these transformations is vital to ensuring both national security and economic stability.

KAYNAKÇA

- ABC News. Battle of Hamel Still Considered a Turning Point. 04 July, 2008. <https://www.abc.net.au/news/2008-07-04/battle-of-hamel-still-considered-turning-point/> Edinme tarihi 12 Ekim 2024.
- Akad, M. T., (2003), Strateji Üzerine. 2. Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Altıntaş, K. M., ve Asal, S., (2024), Özel Askerî Şirketler ve İstihbaratın Özelleştirilmesi, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Atun, A. F., (1998), İkinci Dünya Harbi'nde Kuzey Afrika Harekâtı ve Alınan Dersler. Ankara: Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Britannica (2024), Soldiers of Australian gasmasks. <https://cdn.britannica.com/92/182992-050-58BBF17F/soldiers-Australian-gasmasks-Second-Battle-of-1915.jpg>. Edinme tarihi 16 Eylül 2024.
- Çıtak, E., (2016), Bilgi Çağı Savaşı Başladı. 1. Baskı, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Demirer, M. A., (2015), İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye. 1. Baskı Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları-No: 301.
- Saygun, E., (2024), 21'nci yy. Dünya Düzeninde Değişim: Dinamikler, Aktörler ve Jeopolitik Yaklaşımlar, Uluslararası Sempozyum, Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Euronews, (2023), Dünyada savunma harcamaları rekor kırarken Türkiye'de son üç yıldır aralıksız düşüyor. 24 April, 2023. <https://tr.euronews.com/2023/04/24/dunyada-savunma-harcamalari-rekor-kirarken-turkiyede-son-uc-yildir-araliksiz-dusuyor>. Edinme tarihi 18 Eylül 2024.
- Euronews, (2023), Rusya Kıtalararası Balistik Füze Denemesi Yaptı. 12 April, 2023. <https://tr.euronews.com/2023/04/12/rusya-kitalararasi-balistik-fuze-denemesi-yapti-savas-baslikli-fuze-kazakistandaki-hedefi>. Edinme tarihi 10 Ekim 2024.
- Euronews, (2023), Rusya Devlet başkanı Putin Ulusa Sesleniş Konuşması yapıyor. 21 February, 2023. <https://tr.euronews.com/2023/02/21/rusya-devlet-baskani-putin-ulusa-seslenis-konusmasi-yapiyor-ukraynayasaldirilar-surecek>. Edinme tarihi 15 Eylül 2024.

- Fidan, H., (2024), ABD Hegemonyasının Küresel Yayılımı. Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı No: 52, ss. 550-575.
- Freedman, L., (2017), Strateji. 3. Baskı, İstanbul: Alfa Basım, Yayım ve Dağıtım.
- Freidman, G. and Freidman M., (2015), Savaşın Geleceği 21. Yüzyılda Güç Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliği. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Gray, C., War, (2007), Peace and International Relations and Introduction to Strategic History. First Published, London and New York, Published By Routledge.
- Gray C. S., (2009), Fighting Talk Forty Maxims On War, Peace and Strategy. Potomac Books, An Imprint Of University Of Nebraska Press, First Edition.
- Haass, R. N., (2008), The Age of Nonpolarity: What Will Follow U.S. Dominance. Foreign Affairs 87, No. 3: 44–56. <http://www.jstor.org/stable/20032650>.
- Hart, L. (2022), Strateji Dolaylı Tutum. Çeviren, Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayımcılık
- Heuser, B., (2010), The Evolution Of Strategy, Thinking War From Antiquity To The Present. Edinburg: Cambridge University Press.
- Hirst, J., (2018), Kısa Avrupa Tarihi. 3. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- İbn-i Haldun, (2004), Mukaddime. 1. Cilt, Çeviren Halil Kendir, Ankara: İmaj Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi, İkinci Dünya Savaşı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>. Edinme tarihi 12 Ekim 2024.
- Kalaycı, İ. ve Kuşçi, A., (2018), Tarih-Strateji Biliminin Gelişimi ve Türklerdeki Yansımaları. Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi-Sayı 19.
- Kantarıcı, Ş., (2012), Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi?'. Güvenlik Stratejileri Dergisi 8., Sayı. 16: 47-84.
- Kavuncu S., (2013), Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci, Bilge Strateji Dergisi, Cilt 5, Sayı 8, ss.119-148
- Kaya, F., (2023), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-turkiyenin-nato-seruveni-ve-ittifaktaki-rolu/2862843#> Edinme tarihi 11 Ekim 2024.

- Koyuncu, M. C., (2022), Çin'in Yeni Stratejisi: Küresel Güvenlik Girişimi. <https://www.ankasam.org/cinin-yeni-stratejisi-kuresel-guvenlik-girisimi/> Edinme tarihi 22 Eylül 2024.
- Körpe Ö. Editör, Alp, B., (2021), Operatif Seviye Kapsamlı Harekât Planlama Süreci: Harekât Bölgesi Komutanının Yetkilendirilmesi. İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Körpe Ö., Editör, (2021), Yirminci Yüzyılda Askerî Planlama ve Operatif Sanat-1, 2'nci Dünya Savaşı Muharebelerinin Analizi. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Merkez Basım ve Yayınevi.
- Kruszewski C., (1940), Almanya'nın Lebensraum'u. American Political Science Review, Cilt 34, Sayı 5, Ekim 1940, s. 964-975, Cambridge University Press tarafından, 02 Eylül 2013'de yayımlanmıştır.
- Ludendorff, E., (2020), Topyekûn Harp. 2. Baskı, Erhan Çiftci (Ed.), Çev. Aynur Onur Çifci-Erhan Çifci, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Luttwak, E. N., (1990), From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. No. 20, pp. 17-23, Published by: Center for the National Interest.
- Mercan, E., (2013), Birinci Dünya Savaşı'nın Stratejik Silahı Denizaltılar ve Çanakale Cephesindeki Rolü, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı 113.
- Örmeci, O., (2015), Yeni Soğuk Savaş Ortamında Dış Politika 2012-2015. 1. Baskı, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Parker, G., (2017), Cambridge Savaş Tarihi. 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Reliefweb. (2024), Dünya sağlık harcamalarının da yaklaşık %80'i yüksek gelirli ülkelerde gerçekleşmiştir. World Health Statistics. 2024 Report. Edinme tarihi 18 Eylül 2024.<https://reliefweb.int/report/world/world-health-statistics>.
- SIPRI Fact Sheet. (2024), Trends in International Arms Transfers. April 2024. Edinme tarihi 17 Eylül 2024.

- Süvari, K., (2014), Birinci Dünya Savaşında Kimyasal Silahların Kullanılması. 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı, 2. Cilt, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları,
- Stephens, A. ve Baker, N., (2009), Savaşı Anlamak, 21. Yüzyıl için Strateji. Çeviren: Süleyman Yazır, Ankara: Phoenix Yayınları,
- Soy, B., (2007), Lord Palmerston'un Osmanlı Toprak Bütünlüğünü Koruma Siyaseti. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD-7), s. 141-168.
- Tetlock, P. ve Gardner, D., (2018), Süper Tahmin, İsbetli Tahmin ve İyi Yargının Bilim ve Sanatı. İstanbul: Optimist Yayınları.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât. (1995), 2'nci Cilt, 5'inci Kısım 2'nci Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Ünal, U., Ed., (2013), Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 130, İstanbul Seçil Ofset.
- Alparslan, Şenol, (2023), Stratejin Kadar Başarılısım-Stratejinin El Kitabı. 1'inci Baskı, Konya: Palet Yayınları.
- Yılmaz, S., (2009), Ulusal Savunma: Strateji, Teknoloji, Savaş. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yılmaz, S., (2015), Millî Güvenlik Teorisi. Sayfalar 201-248, Ankara: Kripto Basım Yayım,
- Yılmaz, S. (2015). Türk Savaş Sanatı ve Stratejisi. Edinme tarihi 09 Eylül 2024. https://www.academia.edu/7647965/T%C3%Bcrk_Sava%C5%9FSanat%C4%B1_ve_Strateji.
- Yeşiltaş, M., (2024), Yeni Dünya Düzeni Beklentisi Gerçekçi mi? SETA Vakfı. Edinme tarihi 25 Eylül 2024. <https://www.setav.org/yorum/yeni-dunya-duzeni-beklentisi-gercekci-mi>.
- Wohlstetter, A. J., (1979), Swords from Plowshares: The Military Potential of Civilian Nuclear Energy. First Edition, Chicago: University of Chicago Press.